

CETÁ KAÀN-NÀ.

Yè sudi-ma nìido wehni n'yáá o peemá, é n'yáá o dekáà wòni kréemá, nà o sáma kréemá. Memá-dà tee pòkàtà mentà yèni-má-ní, é kó wekàna naàtehni wehni ò yèni-sá-ní, n'òo yóotí peemá yòmpu. Ta yèedi-dà kó n'deè:

NAÀTEMMA YÓOTÍ PEEMÁ PÒKÀTA.

- Mii ti dòn-sa, naàtemma pàcɔ de pú tehàà é ti caka dédéí pa yóotí peemá yòmpu.
Pà múntà de p'èè didà yècɛɛ. Memá-dà tee, yóotí tìcɔ kú nìiyɔ yècɔ pú cɛdi-má, yoo èè kóó-ho pépédí.

- Tòòma, k'yèe pòkàtà yèni, k'yè yònà ti cakáà-sa ne yóotí hínka pú sà, kà né ti wghè-ní é ti caka mii dèè-sa. Kà mema do, kà ti bántáà, néna-dà bántáà. Yóotí ti mum pú déhà-ti kú wghèma ti peemá hínka, dà héé:

Sɔɔtá nà Duàni.

Weèdi ne tempa-nà, k'yé teha kà pòkàtà mentà é hehta naàtehni wehni yaàmàhàdi,
óò tɔhèna soóma yááma ò de káà-ma-hɔ kú hínka.

***Ne kúcààpa mèm̀pà dehú-pa
naàtehni weemá hínka***

ÒDÚ-KÀYEÑ YƆƆTÍ.

Òdú-kàyeñ yòn naàtemma yƆƆtí-dà kà péé Kraàncí teñka meheká. Menti-dà a h́ deñta-má é neé dúú Kraàncí meheká, kà tì péé còòku nùdi. Kàyeñ yòn kòmíni-dà. O nìiku weñni n'òò yƆƆ-bíímú kpreépa hgtà-ma, nìipa 8.000.

YƆƆTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI KÀYEÑ

YƆƆtí mèniti tì yéntà-ti, dà héé:

-Kraàncí, ti híkà békàma.

-Kpeemó, ti f̣̣-békàma.

-Bókàno nà Fòòku ti p̣̣p̣̣-cúécúèdi.

-Kòkòpa ti p̣̣p̣̣-yúnyúñni.

É m'baàsí Kpeemó nà Bókàno, nà Fòòku, yƆƆtí tƆƆtí pà wèi sékèdi-dà nà dokóoni.

ÒDÚ-KÀYEÑ NAHÀTI NÀ TÌ TONÀPU.

Ñte nahàti mèniti péé-ti Òdú-kàyeñ nà tì tonàpu:

* **Senyááko-kpreépa:** Yè cakú è yò pà yàdo de h́ n'yeé yañti-dà, kà poòpa tì donti fàdà fàdà. Mèñ-dà tee Kàyeñ kàadi.

* **Cànkúmma:** Mempa pa yàdo de pú kántí è h́ wañ. Kà daadí pedá, k'ó taá c̣̣ena yóupú, é ṭ̣i kà p'òò c̣̣dí, k'ó pà yí é pà p̣̣a màñci. Kà pá yadá taá o dòòpu, é ṭ̣i è yò: F̣̣ñ n'aa cànn kúmma! Ye memá-dà, kà pà pà tonà-nà cànkúmma.

* **Sinkp̣̣èè-kpreépa:** È yò nìipa mèṃ̣pà pú p̣̣n-pá, è h́ té n'kpẹ̣ti tòpa kpreésá.

* **Ñdí-kpreépa yoo Mùdódí-kpreépa:** Mempa pú nòò sònì nuñhetí. Kà pà pà yò: Té tì dó-dódí-nà-ḥ̣, ye nuñhetí.

* **Kántamá:** è yò mèṇ̣h káa tamú-ko-ní è kántí.

* **Kóntà-kpreépa:** Pa yàdo-dà de yódà ḥ̣òfa é fà kóntá, kà pà pà yò: Kóntà-kpreépa.

* **Kancákàpa yoo kankancákàpa:** Pa naḥ̣ku kùc̣̣-dà nà cànkúmma. Ye yèèdi kpẹ̣i n'yò: Nìipa mèṃ̣pà cákànta-pa-dà kankaká è weñ.

* **Pàñheepá:** È yò nìipa mèṃ̣pà deñtá-pa-ní, é ṭ̣eni kaadi yƆƆtí. Kà pà pà yò: Mèṃ̣pà yòn-pa pàma yƆƆtí yoo pàma heepá, k'yé ḥ̣in "Pàñheepá".

* **Fòòpa:** È yò mempa de kaadi bèmbèni-dà kà nì péé f̣̣òma, kà pà pà yò Fòòpa.

* **Mòòpà-kpreépa:** Pa naḥ̣ku kùc̣̣-dà nà cànkúmma, mempa de ṃ̣ò-ma sukú.

* **Kòh-kpreépa:** Nà Ñdí-kpreépa pa naḥ̣ku kùc̣̣-dà. Pa wààfa de cópú kòòpu f̣̣di-dà, kà pà pà yò: Kòh-kpreépa.

* **Kadotà-kpreépa nà Krààpa,** naḥ̣ku kùc̣̣-dà. Ti mum pú yáá ye kú yèèkà tonàpu.

ÒDÚ-KÀYEÑ KÀTÍYÉÈPA.

Òdú-kàyeñ totà è yòn c̣̣emá mà nùñ-dà:

- **Bòòku:** Naḥ̣ti mèṇ̣t'èè kàdi-tí, dà héé: Kántamá, nà Ñdí-kpreépa, nà Sinkp̣̣èè-kpreépa, nà Senyááko-kpreépa.

- **Yekèdo:** Ñte naḥ̣ti mèṇ̣t'èè kàdi-tí: Senyááko-kpreépa nà kadotà-kpreépa.

- **Pàñheekú:** Pàñheepá c̣̣òdi-dà yè kàdi.

- **Tàkísàdí:** Fòòpa nà Krààpa-dà yè péé.

- **Ñká-depó:** Miyg, Senyáǵkó-kpéepá-dà yè kàdi.

Kàyeñ meheká, dàkòòdi nà kàadi péé-ma, dòkòtóòku-dà mum yè kóó.

PA YÀDO YÈÈNI-SÁ-NÍ, NÀ MIÌ TEE-SÁ KÀ P'ÈÈ TONÀ ÒDÚ-KÀYEÑ.

Nii-dà k'ò yòn tǵncèḡ, kà p'òò tonà "Senyáǵkó". Kà daadí pedá, k'ó taá Tòntòkecí kàadi, é tèi kà yohokú yodá, k'ó peha pòòteedí. K'yé n'sàna kà poo-càñn òcḡn mèe té bátà ye hḡḡta è yèni nà Kraàncí, kà p'òò tonà: "Kpàḡntosícíí". Mii-dà kà pá yáda pa tḡḡpa, k'yé weka kà pá cḡa, kà poòo caka dḡò è yò: K'à kun, k'á wéḡ tèni n hḡḡhí Kraàncí n dḡàpu. Kà dḡò yò: Kà ti kun, kà fḡḡ cedí tèni n dḡàpu, kà mema pú ðe, kà mmí cetà, pà kó n cḡḡ-ma.

Kà poòo yò: Toò, é kòn péha o datḡḡpa kà pá déhá daadí òò béhàna nà béhí Senyáǵkó hḡḡta. Pà tèi-sá-dà é bátá k'ó pà yon sukú, kà pá n'kunti k'ó pà pḡḡ niyḡ sàma. Pà kun memá-dà, k'ó mèe té báa pà pḡhi-ho. Ò tèi bátá-ma é yò, kà poòo taá ò beka pa wóodo "Bákánó", è yò ó yáda ò de pḡhi-kó é konà-ní nemmu.

Ò péé-sa-dà nà poòo k'yé ò naaka, k'ó fidí é tón Tǵncèḡdi, é taá tóó-ní o yanhí "Cadikó" nà "Kpààko", kà Cadikó menn há sému dèdi. Kà pá n'sáá Soopá hḡḡhí "Pùyeḡnto", è kàdi è muhipú teepú fḡḡdi, k'ó teñ Cadikó è yò: Fḡḡ káa-ma tookpeeka, ti kódí-sa k'à kó dḡa niido, a hḡ dḡó a peutí hḡḡka-dà, k'ò mèe té hiu-ní kà né neé dḡa. Kà Cadikó yò: Ye pesá kpéepá kóó takoòka, nkèè pà pú yòn daapá? K'òo kúpùeyo yò: Daapá-dà baà dèè. K'ò yò menn bá neé taá n'dḡn o bíídatḡḡta è fuupú tenka. Ò yò memá-dà, é yída dídí-ho teepú, Senyáǵkó nà Kpààko kà pá cḡḡ còòku é kahá. Pà nátà-ma, é weḡta dàhàka è toò ò tḡn-ní, pà p'òò déhá. Kà pá fií é tèni n'hḡḡta ò dídí ye teepú, è kpíi. Kà pá taá péha-ní ye pesá kú Soopá, kà p'òò dáná é neé kahá.

Kà pá tèi Kraàncí, k'ó tanà Kpààko wóodo hḡḡta o bekàpu. É tèi nà wóodo kà pá n'dḡn, kà Senyáǵkó dḡó-ho o peutí hḡḡka. Memá-dà, kà Kpààko yò: N kúpùeyi, "tenkà menkà ti kó neé kà yeñ? Memá-dà númma yeèka-ma é béka, k'òo kúpùeyo yò: Ò hḡn o yèèdi-dà héé kàyeñ. Kà pá yò tón pa pòòteedí, kà wóodo n'kódí pa dḡòpu, é peha pókàtònta, é tèi kḡḡ Kpààko è yò: A yèèdi n naakáa sàma, ḡtoo k'á yídí. Pà péé-sa-dà k'yé pà nadi, kà pá káda poòpa é peha bíhí. Kà pa kpéepá yó bantá pà péé-sa è kódí-ní, kà pá yó sḡnà-hḡ dḡódi.

Mii kú dàhàka-dà, kà númma cḡḡ-nà Kpààko wòòti. Kà pá m'péé, k'òo kúpùeyo yò kpíi, o mónn k'ó kpíi. Pa kú hiuka-dà péé Kraàncí Séésèè pesà kà séképa kà dḡhu háa nà yenì. Kpààko kpíi-má, k'òo kpéepá yíi-ní Kraàncí é táa kaadi tḡḡdi dàhàka, kà p'èè yò: "Kàyeñ hḡḡhí", ye wòni é cḡḡ wóodo pàñn. Memá-dà háa nà yenì, kà mènḡ dii-kó kàyeḡti, k'ò té n'yíti pókahḡtá.

Pa kú bookú-dà wehi Kàyeñ meheká é ḡtá tḡcčí. Mèmpá-dà héé "Káḡḡtamá" Tǵncèḡdi meheká. Senyáǵkó menn kú pedáma péé Kàyeñ meheká cḡḡdi-dà, kà pá pà tonà Senyáǵkú-kpéepá. Kà Kpààko kpéepá péé Kàyeñ cḡḡka, nà "Fòòku" nà "Bókàno". Mèmpá-dà Kpààku díífa-ḡ-dàdi kpéepá. Senyáǵkó-dà héé núñku yanḡ cecedó, pà yò: còòku dḡó kà sḡmu kpḡḡdi.

Kàyeñ hḡḡhí weemá yòḡpu-dà.

WAAKÚ YOOTÍ.

Tayekú kòmínì meheká-dà ye yootì péé-ma. K'á tèi tayekú meheká, Sénkú cedòòdi nà Bònkubè kréedí yatà-sa, k'á tỳ̀̀na Bònkubè kréedí. Kìdòmétipa pàyehì meheká, k'á péé-ma Wgagkú. Naàtemma yoo-bíísá-dà kà p'èè wèi tahiadí.

̀̀NTE YOOTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI WAAKÚ.

̀̀Nte yootì mèǹ̀ti yéntà-ti Wgagkú:

- Yèèta, ti f̀̀-̀̀békàma.
- Towò̀̀ku, ti p̀̀p̀̀-̀̀cúécúèdi.
- Bò̀̀ku nà Dó̀̀dó̀̀ku, ti p̀̀p̀̀-̀̀yúnyú̀̀ni.
- Kà t̀̀g̀̀di kréedí ti hí̀̀kà békàma.

Naàtè̀ni c̀̀g̀̀di-dà pà wèi-ma, ye yootì mèǹ̀ti tì yéntà-tì.

NAHÀTI MÈNTÌ PÉÉ-TI WAAKÚ.

Ti yò̀̀n nahàti tì nù̀̀m-dà:

Wgagpá, nà kù̀̀nwà̀̀pa, nà yekópa, nà nafà-kréepá, nà towòma.

WAAKÚ KÀTÍYÉÈPA.

Wgagkú totà è yò̀̀n cemá màyehì-dà:

- Kù̀̀nwà̀̀tada: Kù̀̀nwà̀̀pa-dà yè kàdi.
- Wgag-hí̀̀nka: Wgagpá-dà yè péé.
- Sà̀̀túta: Kà wgagpá-dà yè kàdi.
- Wgag-yè̀̀kèdi: Wgagpá-dà tỳ̀̀mà yè kàdi.
- Wgag-séidi: Kà wgagpá-dà yè kàdi.
- Wgag-kónhí̀̀nka: Nafà-kréepá-dà yè kàdi nà towòma.
- Yekóta: Kà yekópa yè kàdi.

Dòkòtóòku mum kóó Wgagkú meheká. Dàkòòdi c̀̀g̀̀di-dà péé bíhí kréedí nà kaà-bíísá.

̀̀M̀̀MÓNYA-DÀ TEE KÀ P'ÈÈ TONÀ WAAKÚ?

Krè̀̀mma yò̀̀: Pa yàdo-dà de wgà nìpa m̀̀wòkà nà móma. K'òo yèèdi cèn heèka tòòka meheká, kà nìpa kódi-ní k'ò pà wà̀̀ pa m̀̀wòkà. Memá-dà, kà pà té m'pení o pesá è tonà: "Ti kódi wà̀̀ku-dà" (pà wà̀̀di-sa m̀̀wòkà). Ye memá-dà, k'yé yó m'pení, kà pá h̀̀ka è yò̀̀: "Wgagkú".

Ye pa yàdo o yèèdi-dà de deè "Kuwèdà Mpò̀̀". Ò de pú pedà bíitá n'òo poòo. O kú dàhàka, kà tòò mèǹ̀n tỳ̀̀na-kó-ní, o yèèdi-dà "Ciwòdà Kù̀̀akú" k'ò yèni Bù̀̀cináà béka. "Kuwèdà dapà̀̀n-dà de ò héé. É yídá, kà mèǹ̀n tỳ̀̀na-kó-ní yò̀̀n béedó, è yèni "Mátèdi, k'òo yèèdi tonà "Cìnò̀̀tà Ncàa. Pa wè̀̀ni de penti-ní tensuuká-dà è kó ká̀̀nta, è yáá pà de yò̀̀n kà̀̀nká̀̀ntàpa-dà.

Ti yáá-sa-dà Wgagkú hí̀̀nka.

NÀNTÀKÀTA YỌ́Ọ́TÍ.

Nàntàkàta péé Ndàa-họ́ọ́ta kẹ̀mínì mèheká-dà. Kóntẹ̀ma yọ́ọ́tí-dà, tì mum pú tẹ̀i kẹ̀mínì. K'á kghà Ndàa-họ́ọ́ta, è dètà kónkú, a h́ dọ́dà a nònkà-hiòma-dà Kùnyèdi h́ghí mèheká, é n'yòn tǎntǎka píta nà kàdée é nées tì tẹ̀i.

YỌ́Ọ́TÍ MÈNTÌ TÌ YÉNTÀ-TÌ.

Kà dúti-ho ti mèheká, a nònkà-cẹ̀nkamá, Sɔnyuudí-dà nà Bàkàpòdi. Ti yìkà-béka, Máhọ́ọ́ku nà kùà-tǎadi. Kóntẹ̀ma ćọ́di-dà pà yéntà.

PA YÀDO YEÈNI-SÁ-NÍ NÀ PA YỌ́Ọ́TÍ YÈÈDI TONÀPU.

Kpẹ̀m̀ma cakú è yò: Daamá-dà tee k'yèe yèèdi é yó yeèni. Pa yàapa tìn de yíi-ní yọ́ọ́tí pà toò-ti "Bεεcúta" è yòn-ní pàdée-dà, é tẹ̀ni bátá "Mátèdi". Kà Mátèdi pòpa nà pa pòpa yón kàdèdi nìć. Kà kọ́ni yó pà h́tá, kà pa pòpa nedá Mátèdi kpéepá. Kpẹ̀n-wεemá yò: "Bííhí-dà h́ dii t̃j̃ka kà ká múú kpẹ̀m̀ma". Kà pa daapá yeda pa pòpa kpémú, k'yé hìn kọ́ni sàdi, kà ti yàapa pà nedá. Ti yàapa h́ de pení è toó-ní pa wàafa-dà, kà Mátèdi yàmma kódi fa pesá è còhu wédáma.

Kọ́ni kghà-ma, kà pà yò: héé-nà kà tí sɔkadá kà ti dá pà yò. Ye wòni kà pá yíi-ní ye pesá, é tẹ̀ni "Tíyòku" è yò pà kó kaadi, kà yọ́ọ́tí yàmma yeda é pà nàhina-hɔ, è yò pà kòdi nìipa-dà. Kà pá yíi-ní é tẹ̀ni "Kócekòhku", è yò pá bátá, kà yọ́ọ́tí yàmma yeda è baà tẹ̀ni mema. Kà pá yída ye pesá é tẹ̀ni kaadi "Nótèhku", è kpèi pǎná tòòdi, kà pá pà síska nà pòò. Pà péé-sa-dà, é yó pedá ti yàdo tǎáko, o yèèdi-dà "Tàkpẹ̀nà". Kà pá yíi-ní ye pesá, é taá kaadi kóntèhku, tǎadi f̃di.

É yè n'kóó daadí yèni, kà pòò péé h́ọ́ta è wún kòma, kà tǎapu tẹ̀ni óò kònà. Kà pá koní óò mónka, óò t̃na. P'òò t̃n-t̃n-sá-dà, háá é taá ò déhá "Sìmbòku" pa kpéepá pesá. É tẹ̀i è yò pá tǎnta pòò, kà pà yò pá kóni sampéta é nées ò tódá. Kà ti yàdo yò: Menn pú kó dontá o pòò, é fitá é tóni. Ye wòni kà o bíitá Tàkpẹ̀h̃n mum káa beeká kàtǎ, pà de pú pedá é toó-nà menn. K'òò yeenà dawòni, k'òò tódá é taá ò pà kóó. Ò kpé́h̃-ka-dà-ní, kà p'óò hɛdá, óò pǎg yèèdi è yò: "Túmùdàkù" mìi cakú-sá è tonà: Ti dàci h́ɔ-kúmú nà mu tɔmú.

Ye wòni, kà ti yàapa yíi-ní ye tǎadi f̃di é t̃na pa bíitá S̃mbòku, é n'kunti-ní kà kpẹ̀h̃n taá kaadi "Wáńdàniku", mεmpá-dà pà yúu-má wáńdàma. Kà sìmóh̃n deeta "Maakú" é tẹ̀i "Péncó", é h́tá "Tàkpàdo" è yò ò k'òò kòù, k'ó hódí è yò: K'á pee a ćọ́di yè dòn. Ye memá-dà kà p'èè yò-nà Péncó. Pà yída-sa-dà é tẹ̀ni kaadi "Nàntí-pòtada", é h́tá yọ́ọ́tí yàmma "Sépòdipa". Nà yọ́ọ́tí yàmma k'yé yeda. Kà tòòdi pǎná, kà pá nedá yọ́ọ́tí yàmma é feèda pa yọ́ọ́tí, é pà bòhà kà pá kòn tammaakú.

Kà nìipa yò: Áá, nté yè h̃mà kà nìipa pà tǎdi é nées-nà nìiku dóódi? Pa mómpà-ní-i, pà yòn "Nìitǎkàpa-dà fá!". Nà kóntèni yè kpèi n'yò: Nìisàti sàti-dà yoo nìimópá. ye wòni-dà kà pá pà yíi è yò nìitǎkàpa. K'yé m'péé péé, kà nìipa n'hékú ni yíima è yò: "Nàntàkàpa", pa yọ́ọ́tí kà pà tì yò: "Nàntàkàta".

Yeni kpéèdi, Nàntàkàta yọ́ọ́tí wehikáa-ma, kà dàkòòdi yè péé nà kaà-bíisá. Dòkòtóòku-dà mum yè kóó.

Yè kadí tí yádá ye yɔɔtí nahàti sápu-dà, nà ti kàtíyèèpa, nà ti nìipa.

TÀNCÈDI YƆƆTÍ.

Tàncèdi yòn naàtemma yɔɔtí-dà kà tì wehi. Tì yòn Súpedèfètî-dà. Naàten-bookú pà wèi-ku feñ-fem̃ma, dà héé "kokòni".

YƆƆTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI TÀNCÈDI.

- Ni hínkà békàma: Tàgdi-dà nì kpédí. Ye tàgdi dàhàka mèekà, Soopá hójhí-dà yè péé.
- Ni fò-békàma cànkamá: Tayepá hójhí-dà (Bícekú, Tayekú, nà tòòti tòòti).
- Ni fò-békàma cùcùdi: Bèepá hójhí-dà (Sèpùnkà, Dàwòòku, nà tòòti tòòti).
- Ni pèpè-cúécúèdi béka: Soopá nà Wàppa, nà nómmá hójhí-dà yè péé (Búdúyírsú, Nákánéepú, Tánòkú nà tòòti tòòti).

Ni meheká, boocí dódidi-dà yè wètà, mìi tee-sá còma-dà yè sún: Kokòni / Tahiodí, Bèedí, Soodi, Weèni, Cèncèni, Yoòkudí, Nòóní, Wàgdi nà tɔɔcɔ tɔɔcɔ.

TÀNCÈDI KÀTÍYÉÈPA NÀ NI NAHÀTI.

- Tàncèdi nahàti totà è yòn píta-dà: Mòòpà-kpéepá, Kadotà-kpéepá, Fòòpa (mèmpà pú yon-pá fànkàti), Pàhheepá, Kòn-kpéepá, Ñkynà-kpéepá, Sanyágá-kpéepá, Cànkùm̃ma, Kòòpa, Cìnyóí-kpéepá.

- Ni kàtíyèèpa yòn pà kòò-dà: Cúncùmu, Cìncídè-bèèdi, Póóka, Kòdó-bàní, Yádíka, Yágbèyí-fáání. Cúncùmu meheká-dà kokòmma weñni péé-ma.

Tàncèdi káa-ma dàkòò-fjídí sàdi (Sééséè), nà bíhí kpéeká kàtag. É yídá kàadi sàdi yè péé-ma è yon wòkadí weñni, kà dòkòtóòku sàku (Bàdátí) yè péé nà sàmòhku kà pà kù tonà Bòhókú. Mii kú dàhàka, p'èè hína-ma máati sàti kà pà tì tonà: F.M

TÀNCÈDI YÈÈDI YÈÈNI YA-NÍ?

Kpémma weñni yò kokòmma-dà nì pɔɔi yèèdi. Pa weñni h́ pú nedà é n'yágá pa yàdo mèñh̃ cedí èè kàdi-kó yeèni-sá-ní, nà ò cèn-cènkaama é yó tèñi èè kàdi-nà. Tòòma, pa weñni pú nedà é n'yágá o yèèdi. Mii héé-sa Tàncèdi yèèdi tonàpu nà naàteñni, miyɔ kpémma yòn nùka kàtag-dà:

* **Pàcɔ̀ yò:** Dekáa wòni, hójhí de kóó ti toò-sà yenì Tàncèdi. Hì de péé-ní tàgdi híhka-dà. K'yé m'péé, kà pàcɔ̀ síntá-ní è penti teñka è kó káhta é tèñi kaadi tag-pedí, pà pú tantà-ní ni fòdi, k'yèè pesá yòn tancetá. Mèmpá-dà tàgdi yamma de toò-ma "tancetá yamma". Pa kàadi de péé-sa-dà kà pà nì yon yènka, è té m'pení ye pesá è tonà: Tì kódi "tancetá kàadi-dà", k'yé yó hína nà pa yɔɔtí yèèdi. Ye kú kàadi meheká-dà, nìipa de kódi-ma-ní è don còòhi nà dííféécí. Tayepá nà Soopá de nì tèhu-ma-ní.

K'yé m'péé péé, kà pá wédá é súná, kà bòòdi koò pú m'péé pà de kaadi-sá. Kà sàapa síntá-ní ni fòdi tancékú é madí. Kà nìipa baà n'káa pà yúu "tancetá yamma". Kà daadi pedá, kà pèèpa tèñi béka yɔɔtí yèèdi, kà pà yò: T'èè toò "Tancetá-dà". Péèyo pú yeèkaà sukú, k'ó wàgta "Tàncèta".

* **Τζόρα γò:** Τᾶνᾷδι γᾶδι γεῆνι πα ρού τῆν ὠνι-δὰ τᾶδι ἐ κό δεῆνα cedòòdi. Kà tayepá té m'pení kokòhku è tonà: Ti kódi "Tᾶᾷᾷdi pesá-dà" (tᾶᾷdi mènì ceí-di). Ni sàmòhni kà πα γò τᾶᾷta (tᾶᾷᾷta). A hṽ tᾶi-mà-hṽ ye τᾶᾷdi pesà k'yè ceí ceí, è wómpáà wómpáà, mìi-dà πα de toò-ma τᾶᾷᾷdi. Kà péeyo neèhi tῆn daadi é béka γωτί γᾶδι, kà πα γò: Ti kréepá tayepá ye tonà "tᾶᾷᾷta-dà". Kà péeyo hṽka é wᾶᾷta "tᾶᾷcèta", kà naàtemma mempa há baà n'káà toò Tᾶᾷᾷdi.

* **Τᾶᾷpa mempa γò:** Ye γωτί toò wàᾷfa fàcṽfà kú γᾶδι-dà kà fà péé τᾶᾷdi dàhàka, kokòmma dawòhni pesá. Ye wàᾷfa πα πύ fà déhù, kà fa γᾶδι há tonà "Tᾶᾷᾷdi".

Ἴτε krémma toòpu tᾶᾷᾷdi hῆnka. Háka, wee-nùdi déèdi nà τᾶᾷdi, nῆpa sàma πύ kà tehàà, πα γò cecedi-dà γòh móma. Ἴτε ti yeèkaà-sa Tᾶᾷᾷdi γωτί hῆnka.

Wᾶᾷ-SOOKÚ ΓΩΤÍ.

Wᾶᾷ-sookú γòh naàtemma γωτί-dà kà tì péé Tòhòkeci teᾷka meheká. Mènḥ cedi kaàdi-kó Wᾶᾷ-sookú, γòh "Wᾶᾷdo-dà" è γεῆνι nà "Wᾶᾷkú. Ò de γòh-ní waᾷn-dà è tῶn-ní nωτί, é tᾶni èè déhá k'yè sudi k'ó ye pᾷnà fῆidi. O γᾶδι-dà "Wῆido".

K'yé m'péé, kà nῆpa γó ò n'hṽṽkú-ní k'yé kráhtá nà γωτί. K'òo kréepá wᾶᾷpá òò n'yúu è tonà "Wᾶᾷsoodo, o γωτί "Wᾶᾷsookú". Ye memá-dà kà p'èè tonà nà yenì wᾶᾷ-sookú.

Wᾶᾷ-SOOKÚ KÀTÍYÉÈPA NÀ KU NAHÀTI.

* Wᾶᾷ-sookú meheká, nahàti pee tᾶᾷhì-dà: Pàᾷhepá, Sekòòpa, Wᾶᾷpá, nà pooyèpa.

* Wᾶᾷ-sookú totà cemá mᾶᾷhì-dà, πα há πύ ti cakàà ye kàtíyèèpa γᾶka nà ye nahàti péékàama ye kàtíyèèpa meheká.

Kaà-bῆisá ye péé-ma, nà dòkòtòòku, nà dàkòòdi. Booci mènçi yéhtà-ci Wᾶᾷ-sookú, dà héé: Soopá, nà naàtemma, nà dokòòma.

ΓΩΤÍ MÈNTÌ YÉHTÀ-TI WᾶᾷSOKÚ.

- Γωτί mènḥti kré-krédi-ti Wᾶᾷ-sookú, dà héé:
- Tᾶᾷpékéde, ti hῆnka béka.
 - Kòkaci nà Tòhòkeci, ti pᾶpᾶ-cᾷᾷkamá.
 - Koòkóku nà Cᾷᾷhṽṽtá, tì fṽ-békàma.
 - Ti pᾶpᾶma tòma, Soopá γω-bῆimú.

Wᾶᾷ-sookú nῆpa weᾷni pee, nῆpa 2.300-dà. Ti yeèkaà-sa-dà Wᾶᾷ-sookú hῆnka.

NUNHAKU YOTI.

É nedá kà heedí cetá, nìido-dà h́ kaàdi bèmbèni é pedá o bíhí, yoo nìido-dà h́ kaàdi bèmbèni é yekà naakú, kà nìipa t̀òpa t'òò t̀una-ní é kaàdi, k'yé kpántá heedí. Mii, ti kó ne caka Nunhaku peemá yòmpu-dà.

Nunhaku yòn kóntèma yotí-dà kà tì péé t̀aka còhòka. Tì miúntà pèe-nà-ma t̀gadi nìć kà pà nì tonà "Yèmpodí", mii tonà-sa "yeñti yudí". Kòòdi teñka-dà tì péé-ma kà pà wèi kóntèni nà wèeni ti meheká.

YOTI MÈNTI TÌ YÉNTÀ-TI.

K'à péé Nunhaku meheká,

- híkà béka: Ỳdikú nà Bàkàpòdi-dà yè péé.
- f̀-békama: yotí pà toò-ti B́iku-dà yè péé.
- ti p̀p̀-ýúntama: Kòòdi-dà yè péé.
- ti p̀p̀-çúécúedi: Tápota nà Ỳmpò-h̀gta-dà yè péé.

Wèema nà pa kóntèn-t̀opa-dà pà yéntà.

NUNHAKU KÀTIYÈPA NÀ KU NAHÀTI SÁPU.

* Nunhaku nahàti yòn tìnàhì-dà:

-Kpenkpenì-bíhí, Nàyàakù-bíhí, Danti-bíhí, nà Kùncànkà-bíhí.

* Ku kàtiyèpa yòn pànàhì-dà:

- Nunhaku: Kpenkpenì-bíhí-dà yè kàdi.
- Tanùdí: Nàyàakù-bíhí-dà yè kàdi.
- Ỳdikú: Kà Danti-bíhí yè kàdi.
- Tápéku: Kà Kùncànkà-bíhí yè kàdi.

Nunhaku yamma kaàdi nà pa báa-bíhí-dà, kà hi nahaku yèedi tonà: "Nàyóódi-bíhí". C̀ama mèmpà h̀ta-pa-ní Nunhaku yamma yòn pànàhì-dà: Tedepá, Tantaára, Kòdipa nà Dàntèmpa.

Nunhaku nìipa wèni pee, nìipa 2.120-dà. Memá-dà tee kà pá yè madí dàkòòdi sìmòhni. Kàadi nà dòkòtóòku-dà mum yè kóó.

PA YÀDO YÈNI-SÁ-NÍ, NÀ NUNHAKU YÈEDI TONÀPU NÀ NAÀTEÑNI.

Ye yotí ti cetáma, k'yèe pesà yòn teetí c̀gdi-dà. Pàć tonà: Ti nì-cecedó yeèni-sá-dà-ní, è yòn máádo k'òo yèedi tonà "Dùòhñ".

Kà t̀opa yò: Ye nìidò yeèni nà "Nónkú-dà". Ò t̀eni kaàdi-sá-dà, é pedá bíitá kà pà tà tonà "Wóso", kà tà mèe té yòn máádo. Kà Wóso yídá pedá bíidahí hìnùm. Kà kpéñn yèedi tonà "P̀dikú", k'ò kántí. Kà P̀dikú yí yantá "Ncàa", k'ò mèe té kántí. Kà Ncàa yantá "Kùako", k'ò wañ. Kà Kùako yantá "Datiedo", k'ò céhú nìika. Kà Datiedo yantá "Damífo", k'ó kántí.

Kà o bíikpènta Pòdikú yíi ye pesá, é táá kaàdi "Cj́kú", kà Ncàa óò t̀̀na-hj́ é n'káá é kaàdi ye pesá t̀̀g̀di. Kà Kùàko táá kaàdi "Dóndòhku", é pedá sukú. Kà Datiedo menn yídá é táá kaàdi t̀̀g̀di f̀̀di (Sòkà-tíkù), teetí meheká. Ò h́ céhú-ma nìka tá, ye wòni kà nìpa pení o pesá niñ-céhàpu, kà pà pà békàà, kà pà té yò: Ti kódi é kó háci ti nìka-dà. Memá-dà k'yèe heedí yó kpántá-nà "niñháku". Kà péèpa h́ka ni wg̀tapú è yò: "Nùnhàku".

Kà Damífo kaàdi "Mañtèni" è hédí-nà Datiedo. Kà daadí pedá, kà t̀̀g̀pu t̀̀ni pà dii. K'yé n'tíi tíi, kà Ncàa poòo fédi, é n'centi cènti é yó t̀̀ntá-ní Kùàko pesá. Kà Kùàko n'òò bíihí óò c̀̀dí é yèda. K'ó fítá é cocí é yó t̀̀ntá-ní o h́j̀ta, é t̀̀ni caka o d̀̀ò, Kùàko n'òò bíihí ò h́mpú. K'òo d̀̀ò dúú wààfa, kà t̀̀g̀pu dii Kùàko n'òò bíihí é s̀̀ntá o poòo òc̀̀ n'òò bíitá tàc̀̀, kà pà tà tonà "Pwòfà". Kà pá yídá é h́tá-ní Ncàa k'ò kàdi t̀̀g̀di h́hka.

K'yé m'péé, kà Ncàa n'òò bíihí kpíi, k'yèe poòo tóó-ní bíitá kà pá koní "Dóndòhku". É yíi-ní Dóndòhku, è h́ t̀̀ni kaàdi Nùnhàku. Pà ti cakáà-sa-dà Nùnhàku h́hka.

MÁHÓÓKU YÓÓTÍ.

Máhóóku péé Mátèdi teñka meheká-dà è yòh kóntèma yóóti. Tí pú péé còòku nùdi.

YÓÓTÍ MÈNÌTÌ TÌ YÉNTÀ-TI.

Yóóti mèniti tì yéntà-ti, dà héé:

- Kùt̀̀g̀di yoo Kùà-t̀̀g̀di ti dàhàka.
- Nòdikí ti yihika.
- Sgn-yuudí ti c̀̀nkamá.
- Tágncáño nà Hòòdi ti f̀̀-békàma.

MÁHÓÓKU KÀTÍYÉÈPA NÀ KU NAHÀTI.

* Máhóóku totà c̀̀má mà déé-dà: Máhóóku mónkú, nà Tágmpóódi.

* Ku nahàti pee tì t̀̀g̀-à: Yàkàdi-bíihí, Tawàkà-bíihí, nà Tùdi-bíihí.

Ti nìpa weñni h́tá-ma nìpa 3.615. Dàkòòdi c̀̀g̀di-dà yè péé. Dòkòtóòku nà kàadi yè kóó.

MÁHÓÓKU YÈÈDI CAKÚ BA NÀ NAÀTÈNNI?

Ye yèèdi kpèi n'yò "máádo h́j̀ta-dà", kà p'èè h́ka è yò: "Máhóóku". Máádo-dà de yè péé è kpeni sukú, kà nìi weñni ò yág, è té m'peni o pesá è tonà: Ti kódi Máhóóku-dà.

MÁHÓÓKU YÀDO YÈNI-SÁ-NÍ.

Mèhèn cedí kaàdi-kó Máhóóku yeèni "Hòòdi-dà", kà p'òò tonà "Centiwe Tùudi". Ò

yíi-ní Hòòdi, é cetá taá kaadi "Nùnhàku-dà". É yíi-ní ye pesá, è h́á neé t̀eni kaadi Máhóóku.

Ti yeèkaà-sa-dà Máhóóku yóotí híhka.

NDÀA-HÓÒTA YÓOTÍ.

Ndàa-hóòta yòn naàtemma yóotí-dà kà tì péé T̀ànc̀èdi tehka meheká. Tì yòn k̀òmíni-dà. Naàten-boocí pà wei-ci ti meheká, yòn c̀idéé-dà: Tahíodí nà kónt̀eni.

YÓOTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI NDÀA-HÓÒTA.

̀Nte yóotí toòti m̀èntì tì yéntà-ti:

- Ti híhka békàma: Móodí nà Maàku.
- Ti f̀ò-békàma: Sínhókú nà Nàntàkàta.
- Ti p̀èp̀è-cúécúèdi: Sòotá.
- Ti p̀èp̀è-yúnyúhni: Càhetá nà Dóndónku.

Kónt̀ema nà tayepá h́óhí-dà yéntà Ndàa-hóòta, memá-dà tee pà wei-ma ye boocí c̀i déékà.

NDÀA-HÓÒTA KÀTÍYÉÈPA NÀ O NAHÀTI.

Ndàa-hóòta totà cemá mànàhí-dà, kà ti nahàti wehni m̀èe té yòn tì nàhí. ̀Nte ye nahàti n'èe kàtíyéèpa:

- **Sémamá yoo H̀adòòma:** Memá-dà yòn yóotí yàmma è tee tehka. Pà kàdi-sá-dà pà toò-ma Sénkú.
- **Mótúpa:** Memá-dà kàdi bèmbèni pà toò-di Ndàa-hóòta. M̀sipá bookú-dà pà yòn-ma.
- **Wáńdàma:** Memá-dà kàdi bèmbèni pà toò-di Wáńdàndakú.
- **Yekópa:** Memá-dà kàdi C̀gh-túku (Yekóta). Mempa nò-nà bookú pà toò-ku-dà "C̀òkòsípá" (Tòkòò yàmma).

É m'baàsí mempa, boocí toòci yè péé-ma, è h́á yòn s̀amóncí, k'yé n'yònà: Kónt̀ema, Tantaápa nà Dòkàpa.

Ndàa-hóòta meheká, dàkòòdi yè péé-ma, kà kàadi s̀adi yè péé, é yídá kà dàkòòdi yè péé. Ti nìipa s̀ápu-dà, ti mum pú yág-ma.

NDÀA-HÓÒTA YÓOTÍ YÈÈDI TONÀPU NÀ NAÀTÈNNI.

Nà cetáma, pà d'eè tonà "Sénkú-dà" yoo "Maakú". Sénkú, yóotí yàmma yèèdi-dà mema. Maakú, ye yóotí kónkú yèèdi-dà pà de tì k̀òò-ma. Péèpa-dà t̀eni kà Ndàa-hóòta yèèdi fodá.

Nii yèèdi-dà m̀èe deè kà pà de ò tonà "Ndàa", k'ò kàdi wàafa. Kà nìipa té m'pení o h́óòta è tonà: "Ti kódi Ndàa h́óòta-dà". K'yé m'péé, kà pá n'kó waqata yóotí yèèdi pòkàta meheká, é h̀èda c̀àhn yèèdi é k̀óò, kà p'èe yò-nà "Ndàa-hóòta".

Mii tee-sá kà pà de hɔ mema, dekáà wòni, yɔɔtí yaɓma de pú tehá è fueheni pa yèèka, è yág pà de wani péèyo-dà sàma.

NDÀA-HÓŦTA NÌIKU YÈÈNI YA NÍ ?

- **Sémmá yɔɔtí yaɓma:** Mempa, pà pú ti cakáà pà yèni-sá-ní, pà cèn-cèn-sá é yó tènì è kàdi-nà Sénkú. Pà mɛe pú ti cakáà pa yàdo mènèn cedí èè kàdi-kó yèèdi. Ti còhu dakpémma è yò kà mènèn yè yág-kó, k'ó wédí èè ti wekàna.

- **Ndàa menn,** pà yò ò yòn "Mòso-dà", è yèni nà Mòsikú (Bùcinàà). Ò kɛ̀j nà o dentòò-dà kúmpo-kpîku kpémú. Ò de bóó yañku-dà, kà kú yèni k'ò hɔ táá còhà-ní kúmpo-kpîku o dentòò, é tènì kù cìna. Kà yañku pedá waàka dédéí, kà mum pú bii. K'òo dentòò tènì kà déhá é kà n'òò sɛ́dá-nà. K'ò yò: Ncaa! N kóó-ní n kúmpo-kpîku! Yañku hɔ kpéń-dà è pità páàti wehni.

Memá-dà k'ó kù fokadá ò púdí ò dúú. Ye wòni k'yòò hìn-nà fúúdi, k'ó tukàda é yí-ní ye pesá, é tènì bátá "Nafà-yɔɔtí", ye bèmbèni kà pà nì tonà "Hóó-pòtada" kà wààfa yè péé. Ò de mà yòn mema, è toó-nà-ní nàadi-dà.

K'yé m'péé, k'ó yí-ní ye pesá é tènì kaadi "Móódí". Mii-dà, ò de tènì híńá-ma ye nàadi ò de toó-di-ní. Ye bèmbèni-dà pà káa toò-ma "Mótúkù-nàadi" nà yenì. Ò yídà-ní ye pesá-dà, è hɔ neé tènì kaadi-nà Sénkú, k'òo yèèdi nedá kóó yɔɔtí yèèdi.

TAYEKÚ YÓŦTÍ.

Tayekú yòn yòsàti-dà, naàtemma yòokpéńti kà tì péé Tàncèdi teńka meheká. Tì yòn kòmínì-dà è péé còòku nùdi. Tì nìpa wehni nà ti yòo-bíímú kpéepá hɔtá-ma 6.000. Naàten-bookú pà wei-ku ti meheká, dà héé tahiodí. Menti kú meheká-dà naàtemma wehni wóodo "kùà-kpéńn" péé-ma.

YÓŦTÍ MÈNÌTÌ YÉNTÀ-TÌ TAYEKÚ.

- K'à nèhi Tayekú meheká,
- ti híńkà békàma, tɔ̀adi-dà tì kpé́dí.
 - ti fò-békàma: Maaku, nà Sɔ̀ɔtá, nà Duàni nà Yòòku-dà tì yéńtà.
 - ti pèpè-cúécúèdi: Naàheetá nà Hɔteekú-dà yè péé.
 - ti pèpè-yúnyúhni: Wɔ̀akú nà Wɔ̀kóńhíńka.

Ye yòtì mènìtì yéńtà-tì wenni Tayekú, pà wei tahiodí còòdi-dà ti meheká, bookú kùcòkù pú kòsí.

TAYEKÚ NAHÀTI NÀ TÌ TONÀPU

Tayekú totà è yòn nahàsàti tìwòì-dà. Kàtíyèè ba mènèn dèè cemà toó o nahàku yèèdi-dà. Nahàku bá mènèkù dèè mɛe túmà totà totà è yòn nahà-bíímú-dà, ti toò-sa "nahàdéèti". Nte ye nahàsàti nà ti nahàdéèti yèèka:

1- Kùà-kpéepá: Naàtemma kpéńn, Kùado o teńka-dà. Pà toó o kú yèèdi-dà.

Kùà-kréepá tùmà totà è yòn nahàti píta-dà:

* **Kùà-kréepá:**

* **Takòma-kréepá:** Mempa de kǎntí-ma è dòpù nìpa kòni wòni, kà pá pà cetá mema.

* **Cìnedì-kréepá:** Yè kpèi n'gò ò níódà o kréepá-dà.

* **Krèmù-kréepá:**

* **Máa-béepá:** Pà yòn máapa-dà è de yòn-ní béepá.

* **Yènkà-cùpa:** È yò pà cùtà-ní yènkà.

* **Towòn-máapa:** Pà yòn towòma-dà è hǎ káá mááku.

* **Sébàntà-kréepá:** Yè kpèi n'gò, ò káá sékòoni bànti-dà.

* **Pèpù-kréepá:** È yò mèmpà pèpù-pa. Pà dèntà-ní dàhàka-dà kùà-yòtí meheká.

2- Fèèpa: Pa yàso Pentó de tèni kaàdi-sá de yòn nées-fèfèni-dà. Memá-dà tee kà pà pà yúu fèèpa, è yò mèmpà kàdi-pá nées-fèfèni meheká. Fèèpa tùmà totà è yòn nahàti tiyehi-dà. Nte-ti:

Penti-kréepá (pà toó pa caa yèedi-dà),

* **Yàfà-kréepá,**

Còncòni-kréepá, Sàkùpàà-kréepá, Séemayedáà-kréepá, Tèntékù-kréepá, nà Sìhǎyè-kréepá.

3- Yèyèpa: Kréemma cakú pa nahàku tonàpu è yòn nùka kàdèé-dà:

- Pàcǎ yò: Pa yàdo "Yàmáníntò"-dà de naanà yèedi, kà p'òò cetá è yò "yèyèdo" (mèhèn hǎ n'yòn-ko yèedi nà yèedi). Ò kàdi-sá kà p'èè yò "yèyèdi".

- Kà toópa yò: Poòò òcǎh-dà de yè péé è yèu "yèyèti", kà pá yíi o yòtí è yò: "Yèyèdi", o mǎh kà p'òò yò "yèyèdo".

Yèyèdi tùmà káá nahàti tìtǎg-dà:

* **Yàmáníntà-kréepá:** È yò ye nahàku nìpa yàma-dà níntà.

* **Kòntà-kréepá:** Pa wààfa yèedi-dà "Bòdamú kòntà", mìi kpèi n'gò-sa é wéi bòdadí kòntà fǎdi.

* **Kràncǎèpa:** Pà yèni yòtí pà toò-ti-dà "Dikràncǎè", Dóndónku béka.

4- Nótèmma: Pa yàdo yèedi-dà "Ncedì-sìma", k'ò yèni kóntèhku. Péèyo hǎkàà w'aa n'gò-ma-dà kóntèhku, è yò "Nótèhku". Ye yòtí yàmma, kà pà yò: Nótèmma.

Nótèmma totà è yòn nahàti tìnùm-dà:

* **Ndòdi-kréepá:** Pa yàdo-dà de yòn dòto, kà p'òò yò "Ndòdo".

* **Ncedì-sìma-kréepá:** Ò de yòn tòòdi yañh-dà, è ceekú sìima kà p'òò yò: Ncedì-sìma.

* **Kùncùu-kréepá:** È yò yòtí yàmma ò cùà k'ò yèni Nafà-yòtí.

* **Cakú-kréepá:** Mèhèn pú sòni-ko wemá è té mà n'cakú nìpa.

* **Nkrentà-kréepá:** Pa wààfa yèedi-dà "Nkrento", pà yèni síikú-dà.

* **Kópisi-kréepá:** Pà mèe té toó pa wààfa yèedi-dà.

4- Yèèpa yoo Nkúu-kréepá: Pà kàdi-sá yèedi-dà "Yèèta", yoo "Tayekú". Yè kpèi

ν'γὸ "τᾱncεκὺ-dà". Pa γὰδο γὲδι-dà de δεὲ "Σὸτῖmatee" (suuma yañn). Soopά-dà de nì n'òò cetà.

Ντε nahà-bíímú mèmù týmà péé-mu γὲρα cəhəka:

* **Κρανά-κρέερά:** Ἐ γὸ γὲcέξ̄ p'óò kpadí.

* **Σακὺ-κρέερά:**

* **Δὲηκὺ-κρέερά:** Mənn de madí o hý̀ta γὲδι meheká-dà, kà təmú óò bii, k'ò γὸ: Yàkà n deèda n κρέερά, kà p'òò γὸ "Δὲηκὺ"

* **Δακῶνι-κρέερά:** Ἐ γὸ o meheká de tohi è γὸnà kῶn κρέεκά.

5- Κόceκῶmma: Pa hý̀ta tàcý-dà nà γὲρα. Pa γῶτῖ γὲδι-dà Κόceκῶnku. Yè κρεί ν'γὸ κóohí κῶn-sa-dà. Pa γὰδο γὲδι-dà de δεὲ "Κὰdómῶ", k'ò γὸn wañn.

Κόceκῶnku týmà totà è γὸn nahəti tìdée-dà:

* **Κὰdómù-κρέερά:** Ἐ γὸ ò dómú è tɔy nɔtῖ.

* **Τῖbῶn-κρέερά:** Ò de káá teepú-dà è tɔdi tee-cəñci è tàn nìpa.

6- Nafà-κρέερά: Pa γὰδο γὲδι-dà "Σúédo". Ò de dῶn-ma dédéei è γὸnà nàafa. Ye κρέmú-dà tee kà p'óò cetá è γὸ "Nañfa", o γῶτῖ kà pà γὸ "Nanfà-γῶτῖ". Nanfà-κρέερά-dà pà κρεί ν'γὸ-ma é hɛka è tonà "Nafà-κρέερά".

Nafà-κρέερά týmà totà è γὸn nahəti tìnùm-dà:

* **Σúédà-κρέερά:** Pà toó hý̀-κρέnyeməma òcý kú γὲδι-dà. Teñka dῶhà-ko-dà.

* **Τὲnέpù-κρέερά:** Tɔɔpu-dà de péé k'ó néédá o κρέερά kà p'óò cetá mema.

* **Τὰnçòhta-κρέερά:** (ti pú yáá nì tonàpu)

* **Σemá-κρέερά:** (....???)

* **Τὰmβèmù-κρέερά:** (....????)

7- Yehoñma: Pa γὰδο γὲδι-dà "Ñdῶpu". Pa γῶτῖ γὲδι-dà Yehoñku.Κρέm̄ma γὸn nùka kàdée-dà ye γὲδι cakama hínka.

- Pàcý γὸ: Pa γὰδο dóopo (k'ò γὸn towònn), dà de nì n'òò pɛj tɔɔpu wòni, kà pà pìi "Wándama". Nì κρεί ν'γὸ: "Ò sou è γὸnà hòntàda-dà" (è γὸ: Ye hònn).

- Kà tῶpa γὸ: Nì κρεί ν'γὸ, "W'èè hòmpu".

Yehoñku týmà totà è γὸn nahəti tìyehi-dà:

* **Τὰkῶdi-κρέερά:** Pa γὰδο-dà de káá kῶka.

* **Dóni-κρέερά:** Ἐ γὸ pà cùtà-ní yènka è nɔ́-ní dódí. Pa cý̀di-dà nà Tàmβèmù-κρέερά.

* **Σῶti-κρέερά:** Béeρά-dà, kà pa γὰδο pɔ́-ní wemá n'òo kúpùeyo, é yídá cocí-ní é tēni sòdi Ñkúu-γῶtῖ, é yó tódá pa seepànn é cocí sòdi Yehoñku. Pa γὲδι yeñi-sá-dà-ní.

* **Τὰnśámù-κρέερά:** Pà γὸn máahəpa-dà. Pà cènti-ma-ní é tēni sáá pà péé-sà-ní.

* **Teepà-κρέερά:** Pa cý̀di-dà nà Dóni-κρέερά, kà mempa há teepú nìpa.

* **Mbée-κρέερά:** Yè κρεί ν'γὸ pà tēni kà pá pà codá sukú è pà bèe-bèsi. Pa cý̀di-dà

nà Sḡnyé-kpéepá.

* **Ncàà-kpéepá:** Tàkḡdì-kpéepá cḡm̄ma-dà kà yèni "Hḡdòh-yèèku", Hḡdòma-dà. Wεεμά de hḡ pḡḡ-sa kà μενή-dà té yídá é n'cahàta. Ye μεμά-dà kà pá yíi o fùdi è yò Ncàà-kpéepá.

8- Towòma: Pa yàdo yèdi-dà "Cedó" yoo "Nkρίδο". Pa nahḡku yèdi kpenti n'yò "tokpeèka yaḡma-dà". Μεμα de pú tehú tḡpa cakú-sa.

Pa nahḡti sìmóh̄ti yòh̄ tìnì-dà:

* **Nkρίdì-kpéepá /yoo caya**⊠⊠kpε⊠εḡ:

* **Cεé-kpéepá:**

* **Sìmaà-kpéepá:**

* **Kpàhḡni-kpéepá:** Pa yàdo-dà de naanà kpá-kpááfa, è té nkράti kpάti, kà p'òò yò Kpàhḡnḡ.

* **Pàdèdì-kpéepá:** Pa yàdo-dà de dèdì nάmbòhi, kà pà pà yò: "Pàdèdì-kpéepá.

* **Tàcḡh̄tà-hḡḡtà-kpéepá:** Pa yàdo-dà de dḡdi kpḡta. Kà t'òò cḡh̄tà tḡh̄ wòni, k'ò té yídá é kaàdi. μεμά-dà kà pà pà yò-nà "Tàcḡh̄tà-kpéepá.

* **Fekù-yàma-kpéepá:** (.....????)

* **Yàma-kpéepá:** Pa yàdo-dà de káá yàma sàma. Μεμά-dà tee kà pà pà yò "Yàma-kpéepá".

9- Sampààkpéepá

Pa yḡtí yèdi-dà sampàà-tapaàdi. Pa nahḡti yèka-dà héé:

Máápa: Pà yàdo-dà de yòh̄ máádo kà pà pà yò nà máápa.

Mankpḡncí-kpéepá: Pà dèh̄tà-á-ma-ní é tēni kà Towòma é pà pḡḡ teḡka. Yè kpèi é caka è yò ò dèh̄tà-ní kḡḡ teḡka kà p'òò pḡḡ bèmbèni k'ó kpḡncí.

Dèdìkpéepá: Pà yàdo-dà de dèi dèi kà pà pà yò nà Dèdì kpéepá.

Sḡndḡḡpa:

TAYEKÚ YÈEDI YÈENI YA NÍ ?

Kpḡm̄ma ti cakáà è yò:Péèpa-dà nànci-ní, è yò pà pení kàh̄kàmu, kà yḡtí yaḡma yekà é cocí sḡh̄tá dakpḡh̄n ḡcḡ k'ò yòh̄ Nkúu-kóoó". Kà péèpa tēni mḡh̄ka tḡpa, óò béka pà yèè-sa, k'ò yò: Pà cocí pa wεh̄ni. Kà pà yò: Ne yúu ye yḡtí è tonà ba ? K'ò yò: Ti kaàdi "tḡncékú-dà" miì.

Ò h̄h̄n μεμά-dà, péèyo pú yeèkaà sukú, é wḡḡta "Tayakú". Μεμά-dà tee nà yèni kà t'eè tonà Tayekú. Yè kpèi n'yò tḡncékú-dà.

WODÀ CEDÍ KAÀDI TAYEKÚ ?

Kpḡm̄ma yò: Mèh̄h̄ cedí kaàdi-kó Tayekú, yòh̄ "Fḡḡ-dà", o yèedi-dà "Penti". Pà

yò ò m̀eε yeèni "Nónkú" béka-dà é t̀eni kaàdi-nà tayekú t̃g̃g̃di péédi. Mení-dà cedi Tayekú. O kú dàhàka, kà "Cedó" tùna-ní è yòn Towòn. É yídá, kà "Súédo" tùna-ní è yòn Nafà-kóóó, kà "Kùàdo" dehta-ní è yòn Kùà-kóóó. Pa báaa "C̃g̃g̃" de pà pedà kà pà yòn ñipa pànàhì-dà, daapá c̃g̃g̃di. Kà "Pentó" yòn P̃o, kà "Táncidèho" (Cedó) yòn Sàbí, kà "Súédo" yòn Bíó, é yídá kà "Kùàdo" yòn Yag̃g̃á.

Pentó yídama-ní kú bookú Nónkú, ò de pee-ní oc̃g̃-áá, ò de pedà é yíí-ní naàtemma wehni yíísama wòn'a, miỹ dakp̃m̃ma p'èè ti wekànà.

TAYEKÚ KÀTÍYÉÈPA NÀ KU NAHÀTI.KAÀKAÀMA

Tayekú kàtíyèè bá m̀h̀h̀ dèè cemà toó o nah̃ku yèèdi-dà. Pa wehni yòn pàwóì-dà nà pa nah̃ti:

- **Kùà-ỹõtí:** Kùà-kp̃éepá-dà yè péé.
- **Yehõnku:** Yehõmma-dà yè kàdi.
- **Ỹỹèdi:** Ỹỹepa-dà yè kàdi.
- **F̃è̃ta:** F̃è̃pa-dà yè kàdi.
- **Towònku:** Towòma-dà yè péé.
- **Nafà-ỹõtí:** Nafà-kp̃éepá-dà yè kàdi.
- **Nótè̃nku:** Nótè̃ma-dà yè péé.
- **̀Nkúù-ỹõtí:** ̀Nkúù-kp̃éepá-dà yè péé
- **Kócek̃nku** yoo **Sampà-tapaadi:** Sampà-kp̃éepá-dà yè péé.

Dàkòò-fjídí sàmóh̃ni péé-ma Tayekú, nà kàasa sàmóh̃nỹg̃ k'yè yòn yènka. É yídá kà d̀k̀t̀t̀òku yè péé. Tayekú peemá yòmpu-dà.

Mìi kaá-sa Tayekú h̃h̃nka kà ti yònà èè yádá, míi-dà héé: "Ku nah̃ti t̀t̀ti tonàpu nà naàteh̃ni". (c̃ó-nà t̀t̀pa p̃g̃káama pa kú ỹõtí nah̃ti)

BÓKÀÑO YOO K̀ǸIK̀P̀ÈDÚ ỸÕTÍ.

Bókàño, naàtemma ỹõtí-dà kà tì péé Kraàncí teh̃ka meh̃ká. Naàten-bookú m̀h̀k̀ yè péé-ku, dà héé "okòmma". K'á yèni Náat̃inkú béka è kah̃ Kòtòp̃h̃nko soopá h̃óh̃í, a h̃ó t̃m̃á cèn kidòmét̃pa píta-dà nà c̃g̃náma é neé tì tantá. Tì péé c̀ò̀ku ǹdi-dà.

ỸÕTÍ M̀ÈÑTÌ ỲÈÑTÀ-TI BÓKÀÑO.

̀Nte ỹõtí m̀h̀ti ỳèntà-ti Bókàño:

- Ti h̃h̃kà béka: Òdú-kàyeí-dà nà Kraàncí.
- Ti f̃ỹ-békàma: Kòtòp̃h̃nko nà Yáakú.
- Ti p̃è̃p̃è-cúécúèdi: F̀ò̀ku-dà kà péé.
- Ti p̃è̃p̃è-yúh̃yúh̃ni: Kpeemó.

É m'baàsí Kòtòp̃h̃nko nà Yáakú, ỹõtí t̀t̀ti yòn naàtemma ỹõtí-dà. Bókàño mum pú yòn ỹõsàti, tì pú t̀èi k̀m̃ínì. H̃g̃kà, dàkòòdi sìmóh̃ni baà yè péé-ma. Kàadi nà d̀k̀t̀t̀òku-dà mum yè k̃óó.

ΒΟΚΑΝΟ ΚΑΤΙΥΕΕΡΑ Ν'ΩΟ ΝΑΗΤΙ.

* Βόκανο κατίυεερα totà è yòn cεμά mà nùm-dà:
Bókàno, Τάγκάκací, Βànkù-ηζήή, Νcαα-ηζήή, Κάγτγκύ, nà Τάγκάκací dawònti.

* Nahàti mèniti mεε yè péé-ti, yòn tikòò-dà:
Cìnyóí-κρέερά, Μòòpà-κρέερά, Cànκύμμα, Κòcàkòòμα, Sìnkrèè-κρέερά nà Kòmù-κρέερά. Ye nahàti καà-κάκααμα Βόκανο μεheka nà tì tonàpu, miyγ pà p'èè ti wekànà. Pà mεε pύ ti cakàà Βόκανο nìku sάγpu.

ΒΟΚΑΝΟ ΥΟΟ ΚΑΝΙΚΡΕΔÚ ΥÈΕΔΙ ΥÈÈΝΙ-ΣÁ-ΝÍ.

Nii-dà de dεè, okòhñ kà p'òò tonà "Kàgòdo", k'ó yíi-ní "Tayekú" è yèni nà "Nónkú", é n'káá-ní nà "Násiku" è báákú-ní, háá é yó tãntá-ní "Yàmàa", yocí kà tì péé "Kpèwòòku" (Wásá) teñka μεheká. Ò péé ye pesá-dà, k'òo ποòo κpíi , k'ó yíi-ní Yàmàa é m'póhtí-ní háá é yó tãntá-ní "Kpaàncí", é tèni bátá wóódo kà p'òò tonà: "Kpaàndé Sùno", ye wòni k'òo ηζήta péé tãgdi hìñka.

Ò kó tèni Kpaàncí, kà Kàyeñ ηζήή yàa péépu-dà k'yè dεu. Ye pesá-dà ò déhà-ma ποòo tòò. Òò tódà-ma é yàa, é taá déhá wóódo è yò óò beka bèmbèni ò kó kaadi-di é n'kòò-ní ò dón. Memá-dà k'òò tóó-ní é táá ò beka ò kó kaadi-sá, Kpaàncí dàkòò-fjísàdi dàhàka. Háá yenì o sùkapú baà káa yè péé-ma è nèhi.

Ò kàa-sá-dà, kà nùmma n'kòò-ní òò yóu, k'ó tón táá déhá wóódo è yò: Á hédá ká n túmá fεèta-ho cεma, nìipa-dà n còhú. Kà wóódo yò: K'à fεtà-ho kà m'a penti n k'áa déhá-a? K'ó teha, è yò ò pύ k'òò nátá-nà k'òò móñka. Ye memá-dà, k'ó póhtá-ní tãgdi é tèni kaadi ni pεedí. Ye bèmbèni-dà héé, k'à kódí Kpaàncí, è tèi Bidini nà Kpaàncí ye coòdaàka petà-sa, a cànkamà-ní.

Ò péé-sa-dà, kà nùmma baà óò yee-nà toodí è kódi-ní òò yóu. K'ó yídá ye pesá, é táá kaadi bèmbèni pà toò-di "Táγ-κpéèku". Ò péé-sa-dà, é yekà yò o yãhta yídà é cocí weí ηζòκpéènta, é kòh Bέékú. K'ó báá óò tyna Bέékú, óò konà-ní ò de kaà-sá, é tèni peha ποòo óò kóò. Kà pá m'péé ye pesá, k'òo yãhñ κpíi, kà nùmma baà kòò-ní òò còhú yè koò hγ pύ yònà. K'ó túmá tuùta ye pesá é táá kaadi tãgka còhka.

Ò péé-sa-dà, kà daadí pedá, k'òo nàma óò m'pentí-ní é tèni óò déhá ye pesá è yò: Kàgdi! A kaàa mii-dà sáma n'áa ? K'ò yò: Άγ, mii-dà n péé-ma. T'èè tonà "Bókàno-dà". Ye memá-dà, kà nìipa té m'pení ye pesá è tonà: Ti kóò "Kàgdi bókadi-dà".

K'òo bíhí κpéñ-ní, é púsí tomú sàma, k'ò káa nìyγ wehni, k'òo yèedi yíi. Kà nùmma yekà óò pòhi-ní, é tèni k'ó pà codá sukú. Ye memá-dà, kà pá kòh é táá caka pa ηζήή κpéερά è yò: Ti de péé-ní "Kàgñi kpèdú-dà" k'ó ti púsí sukú. Nà sékédi pà yò: Pà de péé-ní Kàgdi tãgdi-dà. Pà ηεkáà p'aa n'yò-ma-dà "Kàgdo" è yò "Kàgñi".

K'yé n'tòdi tòdi, kà nìipa súñ-ní, pà koò pύ non è tonà "Bókadi", è tonà "Bókàno" yoo "Kànìkpèdú". Kà ηζήή n'wehikú tá, kà nùmma n'kpèi dikadiikú, é tèni óò cεé wóòti, è yò mení-dà héé "Ódú Kàgñi".

Bókàno yɔɔtí peemá yòmpu-dà.

SÍNHOKÚ YɔɔTÍ.

Sínhokú yòn kóntèma yɔɔtí-dà, kà tì péé Ndàa-hóòta kòmíni meheká. K'à kghà Ndàa-hóòta è dètà kónkú, a h́ cemá nàa-tí-dà.

YɔɔTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI SÍNHOKÚ.

Yɔɔtí dódidi-dà yéntà Sínhokú:

- Ti hínkà békàma: Ndàa-hóòta-dà, nà Sɔɔtá nà Càhetá.
 - Ti f̀-ékàma: Bàkàpòdi nà Sanyuudí.
 - Ti p̀p̀-écúécúedi: Nàntàkàta.
 - Ti p̀p̀-ýúnyúhni: Tápeku nà Weema hóóhí Túka.
- Kóntèma nà Weema-dà yéntà Sínhopá.

SÍNHOKÚ YɔɔTÍ YÈEDI YÈENI-SÁ-NÍ NÀ PA HÓÓHÍ PEEMÁ.

Kpémma yòn weε-nùka kà tɔɔ-dà:

* **Cecemá**, pà yò mènè cetà-ko Sínhokú, ò yòn "Kùnyèo-dà" è yèni f̀-ékà "Kùnyèdi" kà p'òò tònà "Còòdi", kà t̀p̀p̀ yò o yèedi-dà "Mùtankú Nambòni Kùnyèdi". Mení-dà de péé n'òo kpéepá, kà t̀p̀p̀ t̀ni pà dii pa wehni óò s̀tá o c̀̀di n'òo pot̀̀̀. Kà daadí pedá, kà wañn òc̀h yèeni nà "Kòòdi" teñka èè taá-ho waapú, ye wañn yèedi-dà "C̀̀tí", k'òo bookú yòn "Ỳ̀g".

Ò de túmà penti-nà-ho d̀̀ma-dà é t̀i déhá Còòdi k'òò beka, é y'òò béka ò yèni-sá-ní, k'òò caka. Ye pesá-dà, kà Còòdi óò caka ò kàdi k'yòò yòmpu. Kà wañn óò k̀̀ teená, "bàkàdi néetá". Ye wòni é n'kunti è yò: Kà t̀p̀p̀ yadà yedàà, k'á ygní n hóóhí.

Ye memá-dà kà t̀p̀p̀ t̀ni d̀di Còòdi é dii o kpéepá wehni, é s̀tá menn n'òo sanfòuta. Ye memá-dà, k'ó yí t̀̀na C̀̀tí o yɔɔtí Kòòdi teñka é t̀i ò p'òò déhá, k'ó híná ye pesá o wàafa fàc̀. É n'nehi Kòòdi t̀̀ka híñka, è mádí-ho Tayekú kpéeká. K'ó s̀kadá-ní é n'sá Sínhokú, k'òo wàafa cèedi kpéefá cèeda ye pesá.

Ye daadí kà nìi yè k̀̀ é péé-nà Ndàa-hóòta nà Nàntàkàta. Kà yèedi nɔɔtí-dà yè s̀n: Càkoòka, nà Yèedi nèeci, nà Màmàti nà t̀̀sa t̀̀sa. K'ó t̀ni mónka ò kó bátá-sa, é dúú túusàdi meheká, è weh. Hóòta mènà cédí-ta Càhetá, mentá-dà ò déhá-ma é neé maá-nà o kpéetá. Ye memá-dà k'ó òisi o s̀nta, é k̀̀ ye nɔɔtí wehni.

K'yé m'péé, kà c̀nn óò p̀hi-ní è yòn kóntèh-d̀ko, o yèedi-dà "Détóo" é t̀ni k'òò beka k'ó madí, é yídá óò p̀g̀ pòò, k'ó pedá sukú. Kà k̀mú t̀ni dii ye c̀nn kpéesá wehni. Ye memá-dà, k'yèe kóntèh-d̀ko yò: "Séema-dà n h̀dà". Ye wòni, ò de kaadi-dí bèmbèni, kà nìpa té n'kódí o d̀̀pu è tonà: Ti kódí "Séema n h̀dàku d̀̀pu-dà".

Kà péepa t̀ni béka yɔɔtí kpéñn, kà pá pà bená-h̀ Séema-n-h̀dà pesá. Kà pá t̀i béka yɔɔtí yèedi, k'ó pà caka, kà pá h̀ka é waòta "Sínhokú".

* **Δέμα**, dakpémma tòpa yò: Ye pa yàdo mènè de yeèni-kó Kùnyèdi n'òo sanfòuta, è nòò-nà o potòòò, baà de yeèni tòpa híj-sà-dà, é neé tènì kaàdi nà Sínhokú. Hákà, mempa kú pesá, Sínhokú yeèdi pú yeèni-nà-ní ye pesà. Pà yò: Ò de káá san-ta-dà, è té tà dìsi kà tá n'hòu k'ò kòdi sìn̄yá. Kà t̄ḡpu péé, kà pà té tà n'dùnti nà kántàti néyènci kà tà hòu, è yò tà pùdi è h̄ḡkú kóníci nà teetí. Memá-dà kà n̄ipa cetá-nà ò de kaàdi-sá è yò: "Sanhokú". Kà péèpa tènì béka yòotí yeèdi, kà pà yò: "Sanhokú-dà" miì, kà pá w̄ḡta é h̄ka è yò "Sínhokú".

* **Táma**, kà tòpa yò: Ye pa yàdo de pení è toó-nà-ní wàaci cideé-dà. Fácó kú yeèdi de tonà "Sínhokú", kà tòfa kpéedí tonà "Kùnyèdi". Kóntèn-dòko mènè de tènì bátá-ko pa yàdo, mení-dà pa yàdo de yakàda-ma o wàfa fácó " Sínhokú", óò k̄j̄ k'ò fà kàdi. Kà péèpa tènì, é cedí déhá pa yàdo c̄n̄n, óò béka yòotí yeèdi, k'ò yò:"Sínhokú-dà" miì, kà péèyo w̄ḡta mema.

SÍNHOKÚ NAHÀTI NÀ KU KÀTÍYÉÈPA.

* Sínhokú yòotí totà cemá mà yehi-dà: Kùnyèdi, Sínhokú, Yomu-tèni, Kr̄n̄t̄t̄t̄ta, H̄ḡt̄k̄adi, Tóntí-nàafa, Yamádóntà nà Kr̄t̄m̄pòdiku.

* Nte Sínhokú nahàti nùdi: Ku nah̄kp̄nti mónti yòn t̄id̄é-dà: Kùnyèdi nà Sínhokú. Boocí t̄ocí mèn̄ci dèntà-ci-ní kú nah̄ti-dà héé: Tantaápa, Nàmúcàpa, Hòòpa, Tedeepá, Kòdipa, Yùàpa, Kóntema nà d̄k̄apa.

Nte pà kà-kàkaama Sínhokú meheká: Tantaápa nà Nàmúcàpa-dà kàdi Sínhokú. É yídá, kà Kòdipa nà Yùàpa péé Kr̄n̄t̄t̄t̄ta. Kà Kóntema péé H̄ḡt̄k̄adi. Kà Dòkàpa nà Tantaápa péé Tóntí-nàafa. Kà Kóntema (Yàwàdi-kpéepá) péé Yamádóntà. Kà Dòkàpa t̄umà péé Kr̄t̄m̄pòdiku.

Sínhokú yòotí h̄j̄h̄i wehni yòn 190-dà. Hi n̄ipa wehni h̄ḡta-ma 1.255. Daapá wehni h̄ḡta-ma 276, kà poòpa wehni m̄e té h̄ḡta 280. É yídá, kà bíh̄i h̄ḡta 623, kà dakpémma h̄ḡta 30, kà pookpémma h̄ḡta 46. Dàkòodi nà d̄k̄ot̄òku nà kàadi yè k̄j̄, miì tee-sá pà t̄osí-nà Ndàa-h̄j̄ta. Pà ti cakáa-sa-dà Sínhokú híjka.

KUÙPA YÒOTÍ.

Kuùpa yòn naatemma yòotí-dà kà tì wehi, è péé Tòntòkecí tenka meheká. Tì péé-sa-ní nà Tòntòkecí, yè t̄ei-ma tant̄ḡka 43.

YÒOTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI KUÙPA.

- Yòotí mèn̄ti tó-tósí-nà-ti Kuùpa, dà héé:
- M̄ka, ti híjka békàma.
 - Sudukú, ti f̄b̄-békàma.
 - T̄ámp̄úde, ti p̄p̄-yúnyúni.

- Tikú, ti pèpè-cúécúèdi.

KUÙPA KÀTÍYÉÈPA N'ÒJ NAHÀTI.

* Kuùpa yòn kàtíyèèpa pànàhì-dà: Man-dàhàka, Kón-yuudí, Fúdàana nà Tǎńkókóna.

* O nahàti yòn tikòdi-dà, pà mèe pú ti ti kedà. Dàkòò-fíidí yè péé-ma, kà kàadi yè péé. Dòkòtóòku-dà yè kóó. Ti nìipa wèhni kǎhǎ-ma nìipa 1080.

KUÙPA YÈÈDI TONÀ BA NÀ NAÀTEÑNI ?

Kpémma ti cakú è yò ti toó kónkú yèèdi-dà, kà Séképa kù tonà "Kuùpa-wídó". Ye kú kónkú kú yeè-fíidi-dà pà pǎpǎ-má yóotí è yò "Kuùpa". Hǎkà, pà pú ti cakáà nì tonàpa nà sékédi.

KUÙPA NIÌ-CECEDÓ YÈÈNI YA-NÍ ?

Ye yañn o yèèdi-dà "Òdú Yèdíma". Ò yèni nà "Tayekú-dà" é kòn "Kámá". É tèi ye pesá ò pú yeèkaà naakú, é túmá yíi-ní ka béka é koní "Nìkì". Ò tèni ye pesá-dà kà p'òò cǎǎ wóòti, k'ó tódá o poòò é kòn séke-yóotí pà toò-ti "Tǎhǎsé". É tèi m'péé, n'èe yóotí wóódo kà pá kǎj è yǎǎ wóópa pàdée pú kó neé n'tee yóotí tìcǎ.

Pa kǎjoni yudí-dà ye pesà-ní, k'ó yíi-ní é tèni kaadi "Màká". K'yé yóotí yañma púǎ o poòò hǎǎkú, k'ò hǎ yíi póná-ní tǎǎdi n'òo poòò, é tèni kaadi kónkú bèma, kà pà kù tonà "Kuùpa-wídó". Míi-dà yà kǎpáá é hǎn Kuùpa. Pà ti cakáà-sa-dà Kuùpa yóotí hǎhǎka.

BÍCEKÚ YÓOTÍ.

Bícekú, naàtemma yóotí-dà, kà ti péé Tǎhǎcǎdi teñka meheká. Mèntí-dà a hǎ denà é nàa-má còòku meheká, k'à yèni Tǎhǎcǎdi è kódí Tayekú. Ti nìipa wèhni hǎtǎ-ma nìipa 400. Naàten-bookú pà wèi-ku ti meheká, dà héé: Tahǎdí è kǎkù-nà kokǎhni.

YÓOTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI BÍCEKÚ.

Ñte yóotí mènìti yéntà-ti Bícekú:

- Ti hínkà-béka: Tǎǎdi-dà ti kpédí.
- Ti fǎ-békàma: Yèèka-dà yóotí kà kóó.
- Ti pèpè-cúécúèdi: Tǎhǎcǎdi.
- Ti pèpè-yúhǎyùhni: Hǎteekú nà naàhetá.

BÍCEKÚ KÀTÍYÉÈPA NÀ KU NAHÀTI.

* Bícekú totà cǎmá mà déé-dà: Bícekú nà Yáńku (yoo Yáńkákú mǎi cakú-sa è yò bèmbèni yáńkáci sún-dí).

* Ñte nahàti mènìt'èè péé-ti: Kokǎnfòòpa yoo Towòh-kpéepá, Kòóçàkòmma,

Mòòpà-kpéepá, Fḡḡpa, Ndòò-hḡḡtà-kpéepá nà Yèyèpa.
Kààdi nà dòkòtóòku yè kóó. Dàkòòdi cḡḡdi-dà yè péé nì mèe pú centì sukú.

ΒÍCEKÚ NÌIPA YÈÈNI YA-NÍ ?

Niido òcḡḡ-dà de péé kà p'òò tonà "Méhédo", k'ò yèni yḡḡtí pà toò-ti "Nàhiedí".
Mení-dà cedí dúú-ní Bícekú teḡka, w'áá pú kaàdi ku mónkú. Ò de tèni piùda é taá
kaàdi-ní tḡḡdi fḡḡdi-dà pà toò-sa "Tòta", è yḡḡ-ní Bícekú. O kú yèèdi-dà kónkù mèḡk'ùè
péé-kù toó-ma, kà pà kù tonà: "Méhéda-kónkú".

K'yé m'péé, kà tḡḡo tḡḡna-ní è yèni yḡḡtí pà toò-ti "Kpèècùdi", kà p'òò tonà
"Sḡḡbéḡḡ". Kà menn tèni piùda Bícekú, é taá kaàdi tḡḡdi híḡka, è sḡḡmù-ní è kḡḡtí è
dòdi n'òò bààhi Bícekù. Kà tḡḡo túmá tḡḡna-ní, è yèni nà "Kóḡtèḡku" kà p'òò tonà
"Ndòdo". Mení-dà tèni é kaàdi Bícekú mónkú. Ye bèḡbèḡni yè kaá-ma kà pà káà nì
tonà "Ndòò-hḡḡta". Ye wòni, kà nìi mum kóó Bícekù.

K'yé m'péé, kà Sḡḡbéḡḡ sḡḡtá-ní é maá bèḡbèḡni pà toò-di Yáḡkákú, è wáḡ
Ndòdo kón-súèdi tḡḡdi. Mempa kú dàhàka-dà, kà "Cḡḡḡkó" (kóḡtèḡn-dà) é deḡta-ni, é
tèni bátá Ndòdo kà pá pédá é kaàdi.

Bícekú nà Yáḡkákú, ye hḡḡhí cekáàma-dà.

ÌMḡḡYA TEE KÀ P'ÈÈ TONÀ ΒÍCEKÚ ?

Sḡḡbéḡḡ nà Ndòdo péé-sa-dà, é wéda kà pa bíhí kpḡḡ, kà pá hì pḡḡ pòòpa. Ye
wòni kà pá cetá dòcì. Daadi yèni, kà pá taá sḡḡtí pa kóó òcḡ kú dòcú, pa meḡká
k'òcḡ péé è kpenì dédéí. Kà pá tḡi, è yò cààka cḡ-cḡ, kà daa-kpèèdi potá k'yè kḡḡ-hḡ,
k'ó túmá potá k'yé kḡḡ-hḡ, k'ò yò: Bó! N caapá-nà, ye tenkà yòḡpu-dà nà ne pesà ?
Kà tḡḡpa yò: Nté kà yòḡmà ?

K'ò yò: N hḡ cḡḡda cḡma k'yé kḡḡ-hḡ-ḡḡ, é cḡḡda cḡma k'yé kḡḡ-hḡ-ḡḡ. K'òò
kpéepá yò: "Bḡḡdi cèma-dà". Nte yè hḡmpú, kà p'èè yún-nà è tonà "Bícekú". Bícekú kpèi
caka é n'yò: "Bḡḡdi ni cèma-dà".
Pà ti cakáà-sa-dà Bícekú híḡka.

BÀKÀPÒDI YḡḡTÍ.

Bàkàpòdi yòḡ kóḡtèḡma yḡḡtí-dà kà tì péé Kòòdi teḡka meḡká. Tì pú péé
còòdaadi híḡka. A hḡ tḡi Sḡḡḡkú-dà, é piùda Nàḡtākàta kú cḡḡ-yaatamá, é neé dḡdà
Bàkàpòdi kpéemá a hiòma.

YḡḡTÍ MÈḡTÌ YÉḡTÀ-TI BÀKÀPÒDI.

Yḡḡtí mèḡtì yéḡtà-ti Bākàpòdi yòḡ tìyehì-dà:

- Ti híḡkà békàma: Sḡḡḡkú-dà.
- Ti fḡ-békàma: Kòòdi-dà, nà Yḡḡḡku, nà Nùḡḡku.
- Ti pḡḡḡ-cúécúèdi: Sḡḡ-yuudí nà Nàḡtākàta.
- Ti pḡḡḡ-yúḡyúḡni: Wótúta.

Bàkàpòdi meheká, dòkòtóòku nà kàadi yè kóó. Dàkòòdi còòdi-dà yè péé, bíhí kpreedí.

BÀKÀPÒDI KÀTÍYÉÈPA NÀ O NAHÀTI.

* Bàkàpòdi totà è yòn cɛmá màyehi-dà: Bàkàpòdi mónní, Kòhndáaku, Budipáaku, Teècɛ̀ɛ̀di, Hò̀cidikú, Tà̀nta nà Dɔ̀nkú.

* Ni nahàti móntí, é m' bàási cɛma kpreetí, pee titaɔ-dà:

- **Núufòpa:** Pa yàdo yèedi-dà "Cɛ̀h̀ká". Mɛmpá-dà kàdi Bàkàpòdi. Pa nahàku yèdi kpei é n'yò nipa mèm̀pa fò̀u-pa-dà nà kóntèni.

- **Tà̀cɛ̀ɛ̀pa:** Pa kú yàdo yèedi-dà "Dù̀afa Cìmpɛ̀ku". Mɛmpá-dà kàdi Kòhndáaku. Tà̀cɛ̀ɛ̀pa yèdi yeèni nà kankampàdi wemá-dà. Kankampàpa h́ yò Otapàcò, mì kpei é n'yò-sa n péé n cò, kà kóntèma yò tà̀cò, ye mení-dà h́n tà̀cɛ̀ɛ̀pa pà pee tɛn wòni dódí.

- **Hò̀cìpa:** mɛmpá-dà kàdi Hò̀cidikú.

Boocí tɔ̀cì mèǹcì tɛni é kaadi-cí Bàkàpòdi, dà héé:

- **Kòdipa:** Pa yàdo yèedi-dà "Táncà̀ntà". Mɛmpá-dà kàdi Tà̀nta.

- **Yù̀pa:** Pa yàdo yèedi-dà "Mùnù̀amù", pà kàdi Teècɛ̀ɛ̀di-dà.

- **Nàsìpa:** Pa yàdo yèedi-dà "Yà̀nyá̀ntì". Mɛmpa-dà kàdi Dɔ̀nkú.

- **Wɛ̀ma:** Pa kú yàdo yèedi-dà "Kòkìdà", pà kàdi Dɔ̀nkú-dà mèetékà.

- **Tadiopá:** Pa yàdo yèedi-dà "Nwɛ́", pà mèe té kàdi Dɔ̀nkú-dà.

Bàkàpòdi nìiku wɛ̀ni pee, nìipa 6.200-dà.

PA YÀDO YÈÈNI-SÁ-NÍ NÀ PA YÒTÍ YÈÈDI TONÀPU NÀ NAÀTÈNNI.

Kpɛ̀mma yò: Pa yàdo mòǹh̀ cedí èè kàdi-kó, o yèedi-dà "Cɛ̀h̀ká" . O kú bookú-dà pà tò-ma Bàkàpòdi meheká "Núufòpa". Pàcò yò: Pà pú yáá yotí ò yeèni-tí-ní. Pà yèkaà è yò ò cútà-ní h́h̀ka-dà n'òò h́ò̀ta è péé ta meheká, è toó-nà-ní wà̀fa, kà fa yèedi tonà "N bàbà nà pòdi". Ye wà̀fa de kpeni-ma dédèí. Kà pà de taá tɔ̀pu, pà de h́ koní é tɛni kpetá-fa-dà é mihina pa còòdi. Naàtemma tò-sa-dà "yè̀nfa". Ye wà̀fa yèedi-dà pà yí-ma yotí é h́ka è yò: "Bàkàpòdi. Pà kpei n'yò: "N bàkà nà pòdi-dà". Kà tòpa yò, ò yeèni nà yotí pà tò-ti-dà Onà̀nú̀nku, nà kankampàdi ye yèdi cakú è yò nipa mèm̀pa fò̀u-pa yotí-dà, kà pá nì fita nà kóntèni è yò núufòpa. K'yé m'péé, k'ó toó poòo é pedá bíhí hídèè: "Tɛ̀nni" nà "Kóòtì".

Menn kú dàhàka, kà tà̀cɛ̀ɛ̀pa kú yàdo mèe té boèda-ní tɛnka è dádí sampéta, o yèedi-dà "Dù̀afa Cìmpɛ̀ku". Pa wɛ̀ni kà pà h́ n'yòn kóntèma. Àmá, tòpa yò Tà̀cɛ̀ɛ̀pa kú yàdo-dà cedí kaadi Bàkàpòdi, kà sɛ̀mu yè péé è wampànì nipa, k'ó mù kòò còku màdèé, ò h́ pú mù dánà sukú kà mù sɔ̀ncí è pà wampànì. Kà Núufòpa kú yàdo é tɛ̀nna-ní é tɛni è toó o wà̀fa kà fa yèdi tonà n bàkà nà pòdi. K'ó ò caka è yò dá kaadi ye pesà sɛ̀mu-dà yè péé, k'ó yeda è yò o wà̀fa kpeni-í-ma è pú wani pòdi. Mɛmá-dà k'ó kaadi Bàkàpòdi meheká, é dáná sukú ye sɛ̀mu n'òò wà̀fa kpeèti.

Ti yeèkaà-sa-dà Bàkàpòdi yàdo wεεμά hínka, nà pa yɔɔtí tonàpu.

CÀHETÁ YɔɔTÍ.

Càhetá yòn yɔɔ-bíisá-dà k'yè péé Ndàa-hóòta teñka meheká. Tí pú péé coòdaadí hínka.

YɔɔTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI CÀHETÁ.

K'à péé ti meheká, k'aa yìhika coó Ndàa-hóòta béka, a cànkamá Hɔtɔkàdi-dà, a hiòma Móódí nà Yòòku, a dàhàka Dóndónku.

CÀHETÁ YÀDO YÈÈNI-SÁ-NÍ NÀ PA YɔɔTÍ TONÀPU.

Càhetá yòn "Kpɔntòpa" yɔɔtí-dà. Pa yàdo yèèni Béejú béka-dà, yɔɔtí pà toò-ti "Càhii" kà p'òò tonà "Yadikú". Ò de yòn-ní Béejó-dà é pɔɔ-ní wεεkú o yɔɔtí. Ne mómpá yág é yò dekáà wòni nà sáma-ní yè pú yòn-ì ? K'à kòò niido, ò hóòta-kpéepá de h́ nà m'penti-ma è mèe té k'áa kòò.

Yè h́mpú-dà kà p'òò penti è k'óò kòò, k'ó bantá è h́ cocí-ní é tēni bátá "Kpɔntòp" hóòta, óò caka y'òò yòmpu-ní. K'òò càhteó óò codá, óò beka bèmbèni è yò ó madí. K'ó madí, k'òò càhteó óò k'óò pòò.

Kà pá yè m'péé, é wédá sukú, kà tayepá é y'òò béka è yò: Fún, a bookú héé badà?
Ò yòn-ma Béejó tá, k'ò yò: N nòò "Càdihìò". Kà Tayepá h́ka ténápu è yò: "Càhetá".
Nte yè h́mpú kà p'èè yúu-nà Càhetá. Niido òc'ó kú bíhí-dà.

CÀHETÁ NAHÀTI.

Càhetá nahàti péé títag-dà:
Kpɔntòpa, Hɔdòma nà Kòdipa. Pà pú ti cakáà ti kàtíyèepa sápu.
Tí niipa wèni yòn 515-dà. Dàkòòdi nà dòkòtóòku nà kàadi k'óò ti meheká.
Càhetá peemá yòmpu-dà.

TÒNTÒKECÍ YɔɔTÍ.

Tòntòkecí yòn naàtemma yɔɔtí-dà kà tí wèhi sàma. Tí yòn Súpèdèfètí-dà, è péé Náatinkú còòku meheká. K'à yèni Náatinkú è yòn Tàncèdí béka, mentí-dà a h́ déhá-ma k'à yà Kìdòmétipa púdée nà pànùm. Boocí pà wèi-ci ti meheká yòn cìdée-dà: Naàteñni nà soòdi.

YɔɔTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI TÒNTÒKECÍ.

Yɔɔtí mēnti yéntà-ti Tòntòkecí, dà héé:
- Tárpàku, ti h́nkà béka.
- Kòkací, ti fò-béka.

- Mùsítinkú, ti pèpè-cúécúèdi.
- Támpékéde, ti pèpè-yúnyúhni.

TÒNTOKECÍ KÀTÍYÉÈPA N'ÒJ NAHÀTI.

* Tòntòkecí totà è yòn cεμά màkòò-dà:

Kpendikú, Kàadi γαμμα, Bùdòkòhnte, Tòntòkecí, Wààsá nà Kràcá.

* Nahàti mèn̄ti péé-ti Tòntòkecí meheká, ti pú ti yǎǎ ti weh̄ni. Ti békáà békáà, pà pú ti ti wekàna suku. Ti yǎǎ è yò kón-yuypá-dà yè péé, è kàdi Tòntòkecí. Kà kràco-kréepá kaadi Kràcá. É yídá, kà Pooyèpa kaadi kàadi béka. Kà Kóh̄tà-kréepá yè péé, ti h̄ǎ pú yǎǎ pà kàdi-kó kàtíyèè kú meheká. Ti m̄ε pú yǎǎ kà Tòntòkecí nahàti sǎǎdi-dà.

Tòntòkecí meheká, dòkòtòòku péé-ma, kà dàkòòdi sàmóh̄ni nà sàdi yè péé, é yídá kà kàadi sàdi yè péé. Tòntòkàpa n̄ipa h̄ḡtà-ma 3.800.

BADÀ TEE KÀ P'ÈÈ TONÀ TÒNTOKECÍ ?

Teená yèèdi-dà kà pà nà tonà "tòntòkàna", na sàmóh̄na kà pà nà yò "tòntòkecí". Mená kú meheká-dà pa yàdo mèn̄h̄n cedì éè kàdi-kó de t̄eni é bátá-ma, k'yè yòn teetí cǎǎdi, kà tòntòkàna teená yè s̄yn. K'ó t̄eni é m'péé na còh̄ka, k'òo kréepá té m'pení o pesá è tonà: Ti kódi ti kóoó mèn̄h̄n kàdi-kó tòntòkàna còh̄ka-dà.

K'yé m'pení, kà n̄ipa tonà: Ti kódi tòntòkàna-dà, kà tǎpa tonà tòntòkecí. Kà p̄èyo t̄eni béka yǎǎti yèèdi, kà pà yò: "Tòntòkàna-dà" ti kaadi-ma. K'ó h̄ka é wǎḡta "Tukuntuunà"

NTÉ PA YÀDO YEÈNI-SÁ-NÍ ?

Krém̄ma yò: Pa yàdo mèn̄h̄n cedì kaadi-kó Tòntòkecí kà tǎpa neé tuh̄na-ní, o yèèdi-dà "Sékù Tontì" k'ò yeèni nà-ní "Nónkú" (Bùcináà), yǎǎti pà toò-ti "Kòbúnankú". Naàteh̄n-dà de deè k'ò bookú yòn Kón-yuú. Ò de yítí-ní, è n̄ò-nà-ní o kúpùèpa-dà pàdèé: Kréh̄n kú yèèdi de deè "Tanti-Wóodo", kà caá kréedí tonà "Cúúko". Tontì menn de yòn kùàko-dà.

Wóòti krémú-dà pà k̄j-má nà pa wentòò, kà pa kúpùèyo tukàda é pà h̄è-ní kà pá yeèni Nónkú teh̄ka, é t̄eni bátá "Wǎḡkú". K'yé m'péé, kà pá yíi-ní Wǎḡkú é t̄eni bátá "Tódó". K'yé m'péé, kà pá yídá Tódó, é táá kaadi "Kónkòdi". Kà pá yídá Kónkòdi, é cútá tǎdi é táá bátá "Naàc̄c̄di" Tayekú meheká.

É n'yítí ye pesá, kà Cúúko menn cǎǎtá. Kà Tanti-wóodo nà Tontó pón̄tá-ní tǎdi, é t̄eni kaadi "Pǎǎku". Kà sìmóh̄n Tontó m̄ε té yò ò kó muhipá-ma ye pesà-ní. Ye wòni, kà Tanti-wóodo menn kah̄-ní, é t̄eni kaadi "Kǎǎtǎǎka". É p̄n̄á ye pesá beeká, è h̄ǎ neé cútá-ní é t̄eni kaadi "Tanti-pòdifa".

Ye wòni, kà Tontó ye kónyuu m̄ε té yíi-ní, é t̄eni kaadi "Kudenko". Ye Kudenko nà Tanti-pòdifa, yè pú nàtá-nà ye tǎsa. Pà de péé-sa-dà, kà Tanti-wóodo yà yídá-ní é deeta kónh̄ε (kónkú yèèdi-dà) é t̄eni kaadi "Tǎǎyeí". Ye daadí kà Tontó yè kóó. Ye memá-dà, k'ò m̄ε té yíi-ní é t̄eni kaadi-nà Tòntòkàna còh̄ka, k'yé yó h̄j-nà yǎǎti. Pà

mèe pú dúì pa tòpa krémú.

Tanti-wóodo yòn wóodo-dà, kà pà k'òò cɛdí wààfa, pà h́ caka-ma kónyú, é taá caka Cúúko, kà pá fudí é taá fà n'òò cɛdí. É yídá kà pà kó cɛdí Cúúko wààfa, kà pá caka Tanti-wóodo, é caka kónyú, kà pá fudí é taá fà n'òò cɛdí. Mempa baà kàdi-mà, è yág-ma pa tòpa krémú.

Pa kú dàhàka-dà, kà Soopá neé tɔ̀na-ní. Ti báàpa ti cakáa-sa-dà Tòntòkeci hí̀nka.

KPEEMÓ YÓOTÍ.

"Kapo" yóotí-dà pà toò-ma "Kpeemó". Naàtemma yóo-bíisá-dà k'yè péé Kàyeñ teñka meheká. Naàten-bookú mènku mèe yè péé-ku, dà héé Okòmma è kósi nà Dokóoma céma.

K'à kódi Kàyeñ è h́tá Kòtòpù̀nko, a h́ cèn kidòmétipa pànhì-dà , é cɛtá ti còòku a hiòma. A kó cɛtá-sa nà ti móntí, yè koò pú h́ n'h́tá métiipa 500.

YÓOTÍ MÈNÌ TÓSI-NÀ-TI KPEEMÓ.

K'à tèi è dúti-ho ti meheká:

- A yìhìkà-hɔ: Dokóoma h́h́-dà "Kòòkòpa"
- A dàhàka fɔ̀-békàma: Soopá h́h́ "Kòtòpù̀nko", nà "Yáakú".
- Ti pɛ̀pɛ̀-ýúnyúni: Dokóoma h́h́ "Pɛema".
- Ti pɛ̀pɛ̀-cúécúèdi: "Bókàno" nà "Òdú-kàyeñ".

Kpeemó káa-ma dàkòòdi nì h́ pú centi sukú.
Dòkòtòòku nà kàadi yè kóó.

KPEEMÓ KÀTÍYÉÈPA N'ÓO NAHÀTI.

- * Kpeemó totà còku mà tɔ̀g-dà: Tàbànso, Kpeemó, nà kónkú sóidi.
- * Nahàti mènì yè péé-ti, dà héé: Cànkýmma nà Kántamá.

KPEEMÓ YÈÈDI YÈÈNI YA-NÍ ?

Kpeemó, kónkú yèèdi-dà. Menkú-dà a h́ deèta-má é neé dúú "Pɛema", kà yèni Náàtjnkú è kóó Cúkù. Ku yudí péé ti h́h́-dà. Menkú-dà tee kà pà yúu ti h́h́ è tonà Kpeemó yoo Kpeemó yudí.

PA YÀDO YÈÈNI YA-NÍ ?

"Kapo-dà" cedí kaadi Kpeemó, è yíi-ní "Nónito dawon̄ti" yoo "Pupuùdo" Kàyeñ teñka, n'òò h́tá kɛɛpá. Teñka-dà mèe de deè pà de penti-má, é yó yè tantá-ní. "Wɛ̀sɛ̀mbii" Kpeemó wóodo de wódí è kàa-sá-dà, kà Kapo menn péé kónkú sóidi, ye kónkú yèèdi-dà "Kòòko", bá ti kɛɛpá pàcɔ̀ tón-ma sgmà è kàdi ye pesá. Kapo kú fùdi nà Wɛ̀sɛ̀mbii kú kɛɛdí, mempa-dà ti toò-ma "Cànkýmma".

Kántamá mempa mèekà, nà cecemá pà de yòn-ní Kàyeñ yàmma-dà. K'yé m'péé, kà pàcɔ̀ yíi-ní é kaadi Bókàno è kódi-ní è pàkú yèèka Kpeemó pesá pà toò-sa

"Tàbàṅso". Yèèka kú kṛémú-dà kà pa pàcṵ cemá yíí-ní Bókàṅ é tēni kaàdi Tàbàṅso, è yḡḡ ye pesá nàtā-nà Bókàṅ hádí. Pà kú hṵḡhí-dà a hṵ cetá déhá-ma a hiòma. Kà pá neé yè búkáná yèèka, yè de yòṅ dawòṅti-dà, kà nùmma tì yúu "Tàdi Bàṅsu".

Mèmpà tee-pá ye dawòṅti de yòṅ "Tàkàpa-dà". Pa yàdo-dà pà de tonà-ma "Tàdi". Ye kú hṵḡhí-dà a hṵ kahá-ma, é síntá-ho é neé tantá Kpeemó yamma kṛééhí. Mìi kaá-sa kà ti p'èè yḡḡ Kpeemó hṵṅka, mìi-dà héé o nìku sápu.

Kpeemó hṵḡhí peemá yòṅpu-dà.

ΚΟΟΚÓΚΥ ΥΩΩΤÍ.

Koòkóku péé Tòṅtòkecí teṅka meheká-dà è yòṅ naàtemma yωωτί. Tì pú tósí nà codòòdi sàdi. Soopá nà naàtemma-dà beni-nà koòkópa.

ΥΩΩΤÍ ΜÈΝΤÍ ΤÍ ΥÉΝΤÀ-ΤÍ.

Yωωτί mèṅti yéṅtā-ti Koòkóku, dà héé:

- Kòkací, ti hṵṅkà békàma.
- Wḡḡ-sookú, ti pèpè-cúécúèdi.
- Cḡḡhṵṵtá, ti fṵ-békàma.
- Tayekú nà Wḡḡkú, ti pèpè-yúnyùṅni.

ΚΟΟΚÓΚΥ ΚΑΤÍΥÉÈΡΑ Ν'ÒΩ ΝΑΗÀΤÍ.

* Koòkóku totà è yòṅ cemá màṅhì-dà: Koòkóku, Póω-yωωτί, Sḡṅtā-kòùdi nà Fòku.

* Ku nahṅti pee tìdéé-dà:
Póω-kṛéepá nà Dòòfà-kṛéepá.

Kààdi nà dòkòtóòku yè kós, dàkòòdi cṵṵdi bàásí. Koòkópa dósódi hḡtā-ma nṵpa 650.

ΠΑ ΥÀΔΟ ΥΕÈΝΙ ΥΑ-ΝÍ ?

Mèṅh cedì é kaàdi-kó Koòkóku, o yèèdi-dà héé "Kùṅcùko". Ò yèni nà "Nàtèṅku-dà" é tēni hḡtā-ní Tayekú, é ðisi-ní tḡḡdi é tēi kaàdi "Poyèku", è nòò-nà o bíitá "Nkpeyó". Ye pesá-dà Kùṅcùko kṛii-má, kà Nkpeyó yíí-ní Poyèku, é hṵ tēni kaàdi Koòkóku.

ΚΟΟΚÓΚΥ ΥÈÈΔΙ ΤΟΝÀ ΒΑ ΝÀ ΝΑÀΤÈΝΝΙ ?

Dakṛémma yòṅ nùka kàdéé-dà ye hṵṅka:

- **Pàcṵ yò:** Kòṅna-dà de neèhi sàma ye bèṅbèni, kà mèmpà yè kàdi-pá kḡṅtí sukú. Kòni wòni, kà nṵpa té n'kódí-ní ye pesá kòṅku è tonà: "Ti kódí kòṅna pesá-dà kòṅku". K'yé m'pení, kà p'èè n'yúu è tonà: "Koòkóku" mìi cakú-sa kòṅna kòṅku.

- **Tòèpa mēmpa yò:** Ye bèṅbèni-dà de pení kòṅkòka sukú kà nṵpa yè kódi kòṅkòku. Kà pà té m'pení ye pesá è tonà: "Ti kódí kòni kòṅkòku-dà". Ye wòni-dà, k'yé

yó kpańtá yɔɔtí kà p'èè yò "Koòkóku".

Pà ti cakáà-sa-dà Koòkóku híńka.

DÓNDÓNKU YɔɔTÍ.

Dóndónku yòn naàtemma yɔɔtí-dà kà tì péé Ndàa-hóòta teńka meheká. Naàten-bookú pà wèi-ku ti meheká, dà héé "tahiɔdí".

YɔɔTÍ MÈNŦÌ TÌ YÉNTÀ-TI.

Mentí-dà héé:

- Bòńku nà Wɔkónhíńka ti fò-békàma.
- Tɔ̀ɔ̀di ti híńkà békàma.
- Wɔ̀ɔ̀kú nà Càhetá ti pè̀pè̀-ćúéćúèdi.
- Mákpàta ti pè̀pè̀-yúńyúńni.

Naàtemma yɔɔtí ɔ̀ɔ̀di-dà pà yéńtà.

DÓNDÓNKU KÀTÍYÉÈPA N'ÒŦ NAHÀTI.

* Dóndónku nahàti wèni yòn tìnàhì-dà:

Woòma yoo Nayèpa, Wóópa yoo Wèema, Caàpa yoo Mótú-caàpa, nà Yekópa.

* Ku kàtíyèèpa mèe té yòn pànàhì-dà:

- **Tótòku:** Mótúpa nà Wèema-dà yè kàdi.
- **Tóku:** Woòma (Mákpàpa)-dà yè kàdi.
- **Dóndónku:** Woòma-dà túmà yè kàdi.
- **Tòku:** Nàpàpa yoo yekópa-dà yè kàdi.

Dóndónku kóó dòkòtòòku. Kaà-bíisá-dà yè péé è yon yèńka, nà dàkɔ̀ò-fídí bíhí kpeédí.

ÌMÓNŦA-DÀ TEE KÀ P'ÈÈ TONÀ DÓNDÓNKU ?

Pà yò pa yàdo mènèh cedì èè kàdi-kó, yèni fò-béka-dà kà p'òò tonà "Taduotà", é tènì kaàdi ye pesà k'yé ò naaka. K'ò h́ tón ò yèni-ká-ní béka, é táá tóó-ní o kúcaà kà p'òò tonà "Sèyo". Kà pá tènì é m'péé nà pa poòpa ye pesá, é pèha bíhí sukú.

Mempá kú bookú-dà pà toò-ma "Woòma".

Kà bíhí kpéń-ní é béka hi báaa è yò: Ti yɔɔtì pà tì tonà ba? Kà Taduoto yò: "N h́mpú é dodá-ní n ɔ̀ɔ̀di n kpéepá ɔ̀hòka é tènì kaàdi m̀i, ye yèèdi-dà kó n'dèè Dóndónku". Kà pèpa tènì béka yɔɔtí yèèdi, kà pà yò ti yèèdi-dà Dóndónku, kà pá wɔ̀ɔ̀ta mema.

Yè h́mpú-dà kà p'èè tonà "Dóndónku".

PA YÀDO YEÈNI YA-NÍ ?

Pà yò pa yàdo "Toduoto" de yeèni fḽ-béka-dà, é tɛni kaàdi "Tápéku". K'yé m'péé, kà pá fudí-ní é tɛni kaàdi Dóndónku. Mempa kú dàhàka-dà, kà nìido òcḽ tuḽna-ní, è yeèni nà Kòòdi teḽka yḽtí pà toò-ti "Wóókú". O yeèdi-dà "Sònto", k'ò yòn Weḽn k'à mèe kpèi k'à ò yò: Wóókú yaḽn yoo Wóópa.

O kú dàhàka, kà caàa tɛni è yeèni Caàku ò pú káa poò, kà p'òò tonà "Kòto". Kà Mótúu òcḽ yeèni nà Móòdí, é tɛni òò tódá kà pá kòn Móòdí. É tɛi k'òò kḽḽ poò, k'òò tódá kà pá tóní Dóndónku, é tɛni wédá. Mempa-dà pà toò-ma "Caàpa yoo Mótú-caàpa".

O kú dàhàka, kà Yekóo tuḽna-ní dèndèma, o kú yeèdi-dà "Mònì Màdukù". Ti yeèkaà-sa-dà Dóndónku híḽka. Yè kaá pá ti caka pa yàdo yeèni-tí-ní yḽtí yeèdi-dà nà pa yḽtí nìpa sápu.

MÓÒDÍ YḽTÍ.

Móòdí yòn yḽ-bíisá-dà k'yè péé Ndàa-hḽḽta meheká. K'à yeèni Tḽḽcḽdi è yòn Ndàa-hḽḽta béka, mentí-dà a hḽ deḽta-nà-ma kà tì péé còòku nùdí, é neé dúú Ndàa-hḽḽta. Tahíodí cḽḽdi-dà pà wei-ma ti meheká.

YḽTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI MÓÒDÍ.

K'à yòn Ndàa-hḽḽta béka è nèhi ti meheká, a cḽḽkamá, Càhetá-dà, a hiòma Maàku, a dàhàka (híḽkà béka) Yḽòku, a yìhika (fḽ-béka) Ndàa-hḽḽta.

Móòdí meheká, dàkòòdi, nà dòkòtóòku, nà kaàdi mum yè kóó. Móòdí nìpa weḽni kḽhà-ma nìpa 350.

NAHÀTI MÈNTÌ PÉÉ-TI MÓÒDÍ MEHEKÁ.

Boocí cìtḽḽ-dà péé Móòdí meheká:
Kpḽḽḽpa, Mótúpa, nà Towòma.
Ye boocì ci tḽḽkà-dà cemà hḽn Móòdí nahàti.

Pà pú ti cakáa-sa, dà héé Móòdí kàtíyéèpa nà ye boocì kà-kàkaàma pa meheká.

BADÀ TEE KÀ P'ÈÈ TONÀ MÓÒDÍ ?

Ndàa-hḽḽta teḽka weḽni, Síḽhòkú yaḽma-dà cedí èè kàdi. Mempa kú dàhàka-dà, boocì tḽḽcì neé tuḽna-má-ní.

Pà péé-sa-dà, kà daadí pedá, kà pá yíí-ní è kó déhá pa teḽka nùdí, é tɛni déhá "Kpḽḽḽpa" é pà béka è yò: Ne yeèni ya ní? Kà pà yò: "Tíḽtí baà mḽdí mì-dà-ma". Kà Síḽhòkú yaḽma yò: Ne baà mḽdí mì-dà kà t'áá pú yḽḽ ti tḽḽpa kpémú-ḽḽ? Kà pà yò: ùu.

Ye memá-dà, kà Sínhokú yam̄ma pení pa pesá, kà pà té yò: "Ti kódi ti kréepá mèn̄pà m̄dí-pa pesá-dà". Pa yóti kà pà tì yò: "Módi".
Nà ye kú daadi-dà, kà pà baà káà yè tonà Módi.

PA YÀDO YEÈNI-SÁ-NÍ.

Bookú pà toò-ku "Kpant̄pa", dà cedi é kaadi Módi. Pa yàdo de yeèni "Caaku-dà" (Bònkubè teñka), kà p'òò tonà "Ncàà" é tēni èè kadi.

Módi peemá yòm̄pu-dà.

HÒDI YÓTI.

Hòdi yòn kóntema yóti-dà, kà tì péé Mátēdi teñka meheká. Béepá nà kóntema, dà yéntà Hòdi.

YÓTI MÈNTÌ PÉÉ PÉÉ-TI HÒDI BÉÉCÍ.

Mentí-dà héé:

- Máhókú, ti híkà békama.
- Péntēka, ti f̄-békama.
- Táp̄ota nà S̄an-yuudi, ti p̄p̄e-yúnyúh̄ni.
- Wóf̄ēdi, ti p̄p̄e-cúécúēdi.

Hòdi yóti n̄ipa weñni h̄ḡta-ma, n̄ipa 1.445-dà. Dòkòtóoku, nà dàkòdi, nà kaadi yè kó.

HÒDI KÀTÍYÉÈPA N'ÒO NAHÀTI.

* Hòdi yóti totà è yòn cemá màn̄m̄-dà:
Bàd̄im̄oku, Bíd̄iku, Nàm̄ad̄iku, Hòdi nà Yèp̄edikú.

* Ni nah̄ti weñni yòn t̄n̄h̄-dà:

- Yòku-bíh̄í: Menhí-dà kadi Hòdi.
- Kpók̄p̄on̄-bíh̄í: Menhi m̄e té kaadi Hòdi-dà.
- Wón̄wón̄-bíh̄í: Menhi kaadi Nàm̄ad̄iku-dà.
- Buodi-bíh̄í: Menhi m̄e té kaadi Hòdi-dà.

Tóti m̄nt̄i koò pú péé-ti Hòdi meheká, dà héé:

S̄ans̄ank̄-bíh̄í nà Tùd̄i-bíh̄í, menhi taá kaadi Máhókú-dà. Kà Mùnt̄a-bíh̄í kòn Nànt̄ak̄ata, é yidá kà Baaka-bíh̄í péé tantaáku.

HÒDI YÓTI TONÀ BA NÀ NAÀTEÑNI?

Ye yóti yèedi cakú è yò n̄ipa mèn̄pà non è hou-pá-dà. Dekáà w̄oni, n̄ipa-dà de yè péé è non hamú sukú, kà p'èè yò-nà "Hòdi", m̄i kp̄ei n'yò-sa bèmb̄eni pà non è hou-sá.

TI YAÀMA YEÈNI YA NÍ?

Hòòdi yaàma yàdo yèèdi-dà de deè "Nkpeí". Ò t̃in yeèni nà h̃ínka-dà é ceèda-ní Hòòdi meheká è toó o taafá. K'yé m'péé, k'ò yò: N kó cèn-ma è déhá t̃òpa pekààma.

Memá-dà, k'ó yídá é taá naàteñni, é t̃ei ye pesá é p̃á daàka c̃emasí, é s̃okadá "dàhàmàku". É t̃ei ye béka, nà dàhàmàpa kà pá k̃ej, k'ó p̃á kà taafá n'dòdi o kú yoñku, fà pú d̃òdi t̃òpa kréena. Kà dàhàmàpa yò ó tón ò yèni-ká-ní. K'ó yeda. K'ò poò caka dàhàmàpa, è yò: Kà ne kp̃ei ó kòn, kà né h̃edá b̃oofòta o wààfa h̃ínka.

Pà h̃impú-dà, k'ò h̃á yídá-ní, é t̃eni ỹotí pà toò-ti "Tuòtá". É yídá-ní ye pesá é tóní naàteñni. É yídá-ní naàteñni é t̃eni kaàdi pà toò-sa "Tíyuàku". Ye pesá, k'ó k̃ej n'ò ỹghn. K'ó yí ò héé-ní, é t̃eni kaàdi "Towòñku". Kà túufa yeenà ñipa ye pesá, k'ó fà kòù.

Kà towòma yò ó kaàdi ò koò dá k̃ghá, k'ó yeda. Kà pá k̃ej, kà pá péha ñido kà p'òò tonà "Wiekú" è yò óò kòù. Ye wòni, k'ó tódá o poò kà pá òsi h̃ínka nà o bíitá, é n'káá beeká k̃at̃g, é cútá-ní o teñka Hòòdi ò koò pú yídá. Memá-dà tee kà ỹotí t̃ic̃t̃i péé dàhàmàku, kà pà t̃i tonà "Hòòdi". Hòòdi peemá cènkaàma-dà.

MAÀKU ỸOTÍ.

Maàku péé Tayekú teñka meheká-dà. Ỹo-bíisá-dà k'yèe ñipa weñni h̃gà, ñipa 313. K'à k̃ghà Tayekú è yònd Ndàa-h̃òta béka, è h̃gà yehonku è d̃etá kónkú, F̃òh̃i h̃òh̃i, a hiòma-dà ti còòku péé-ma. A h̃ó neé yòma kidòmét̃ipa p̃ànùm̃ é neé t̃i t̃antá. Tah̃oódi-dà pà yè wei-ma.

ÑTE ỸOTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI MAÀKU.

- Ti h̃ínka-béka: Tayekú-dà yè péé.
- Ti f̃ò-béka: S̃otá nà Ndàa-h̃òta.
- Ti p̃ep̃e-cùcùdi: Ỹòku nà Móódi.
- Ti p̃ep̃e-cúécúedi: Duàni nà Fènd̃iku nà T̃gh̃c̃edi.

Dàkòòdi nà kàadi nà dòkòtóòku yè kóó. M̃i héé-sa ye ỹotí totà-ma c̃emá, nà ti nah̃ti pà pú ti wekànà miỹ.

MAÀKU NIÌ-CECEDÓ YEÈNI-SÁ-NÍ, NÀ MÌ TEE-SÁ KÀ P'ÈÈ TONÀ MAÀKU.

Pà yò: Ñkúù-kóó-dà" cedí èè kàdi. Ò de yeèni-nà-ní Tayekú-dà, Kócek̃onku meheká è yònd wañ kà p'òò tonà "Maàku". Ò de yè kódi-ní è wañ-ma.

K'yé m'péé, k'ò yò yè pesá nátà-nà o ỹotí s̃ama, ò pú kó neé n'k̃ỹn daàka weñni. Memá-dà k'ó t̃eni èè madí o h̃òta èè péé, k'yé yó kp̃ántá ỹotí, kà p'èè yúu o yèèdi è tonà: "Maàku".

Ti pú ỹg̃ h̃gà Maàku yèèdi tonapu nà naàteñni.

FÒÒKU YΩΩΤÍ

Fòòku yòn naàtemma yωωτί-dà kà tì péé Òdú-kèyeñ kòmínì meheká. Tì pú péé còòku híhka. Mentí-dà pà túmà toò-ma “Nyedísèda” nà sékédi. A hí tèi Bókàno meheká-dà, é neé dódá ti còòku a còkamá k'à yòn Kraàncí béka. Ye pesá nà Fòòku yωωτί, yè yò-ma kidòmétìpa pà 7. Naàtemma còòdi-dà yè péé.

YΩΩΤÍ ΜÈΝΤÌ ΥΈΝΤÀ-ΤΙ FÒÒKU

- Weèdi yeèkumá-ní (hínkà-béka): Kraàncí, p'èè wèi sékédí-dà.
- Nì dókúma (fò-békama): Yáakú nà Dàmno, kà p'èè wèi soòdi nà naàteñni.
- Hiòma béka (pèpè-cùcùdi): Tiiku , nà Mátámú, nà Kámpùya, p'èè wèi soòdi-dà nà sékédi.
- Cònkamá béka (pèpè-cúécúèdi): Bókàno nà Kàyeñ, p'èè wèi naàteñni-dà.

Fòòku yòn naàtemma còòdi-dà. Pa dódá yòn niipa tòhidi nà kòonà nàhì nà púnì nà pànùn-dà (niipa 1485). Fòòku káá-ma dàkòò-fjidi nà dòkòtóòku simóhku (U.V.S)

FÒÒKU NAHÀTI.

Ku nahàti yòn tìnùn-dà:

Tgag-soopá, Towòh-kpéepá, Kadotà-kpéepá, Pántà-kpéepá, nà Kòh-kpéepá. Pà pú ti wekànà ye nahàti kpèi n'yòpu nà naàteñni.

FÒÒKU KÀTÍYÉÈPA .

Ñte Fòòku kàtíyéèpa ságpu:

Fòòku, Tgag-sookú, Sgankà-bìidi, Kpàáku, Bòò-tgàdi, Kón-yωωτί, nà Tàhno tgàdi.

Tì pú yág ye nahàti kaà-kàkaama ye kàtíyéèpa meheká.

FÒÒKU YÈÈDI CAKÚ È YÒ BA?

Pa yàapa de pú cokù fòudi. Bá k'yè dósí kà bèmbèni de m'binì è yòmpu, mempa de hí nì dúú-ma. Bá kà pà dósí kà pá de n'tonà yècèè nì péé è kòudi niipa, kà mempa p'èè déhà é n'hótà p'èè hékàa-ma, pà pú kó cocí. Memá-dà tee kà pà yò-nà Fòòpa, pa yωωτί kà pà tì yò Fòòku.

MÈNÈN CEDÍ KAÀDI-KÓ FÒÒKU, Ò YÈNI-SÁ-NÍ.

Kpémma ti cakú è yò: “Tàdànn-dà” cedí kaadi Fòòku. Ò de yòn kghkánto-dà. O yàapa de yídà-ní Tayekú-dà, é tènì kaadi Kraàncí. Pà péé-sa-dà, òò pedá, nà númma kà pá kèj, mì tee-sá pà de kòu pa kóoó-dà.

Ye memá-dà, kà pa kpénn kà p'òò tonà “Yágdo”, k'ò de tòn-ní Tàdànn nà Kàyeñ è yò pá cèn é peha teñka pà kó kaà-sá. Kà pá tènì déhá Fòòku teñka, é kà sèda. Kà Tàdànn menn é cemá yè madí hótta. K'yé m'péé, kà tòpa tuùna-ní, éè madí.

Pà ti cakàa-sa-dà Fòòku híhka.

ΝΑÀΗΕΤÁ ΥΩΩΤÍ.

Naàhetá yòn naàtem̀ma γωωbíisá-dà k'yè péé còòku nùdi, aa n'kódí-ma Tayekú a nòhkan-cànkamá. Tí péé Tayekú kòmínì meheká-dà.

ΥΩΩΤÍ ΜÈΝΤÍ ΥΈΝΤÀ-ΤΙ ΝΑÀΗΕΤÁ.

- Hínkà békàma: Tgàdi-dà (Tòta tgàdi)
- Tí f̀-βékàma: Hgtekú
- Tí p̀p̀-κύécúèdi: Bícekú nà Dóòku.
- Tí p̀p̀-γύhýúhni: Tayekú.

ΝΑÀΗΕΤÁ ΝΑΗÀΤΙ

Ñte Naàhetá nah̀ti s̀pu:

- Cecekú-dà héé: Cìnédi h̀t̀ta-kpéepà
- Dèèku-dà héé: Towòn-máapa
- Tgáku-dà héé: Kòòpa

Kà ne kpèi yáda ye nah̀ti yèèka tonàpu, kà né taá kaàn Tayekú γωωτί, Kùà-h̀t̀ta pesá. Mèekà, pà pú ti cakáà-ní Naàhetá kàtíyèepa s̀pu nà nah̀ti mèntì è kàa-kàa-tí. Dàkòòdi nà dòkòtòòku mum yè kóó.

ΝΑÀΗΕΤÁ ΥΈÈΔΙ ΤΟΝÀΠΥ, ΝÀ ΤÌ ÇEKÁÀΜΑ.

Kpèmma ti cakú è yò: Naàhetá de yòn foñni-dà, kà yèèdi nèèci yè péé sukú. Ye wòni kà tayepà èè cetá è yò: "Nèèci heedí". Memá-dà k'yé n'kódí-ní, k'yèè yèèdi kpántá é h̀n "Naàhetá".

Mèh̀h̀ cedí kaadi-kó, Naàhetá yòn kùà-kóòó-dà, "Cìnédi H̀t̀ta-kóòó" k'òo yèèdi tonà "Càadi". N'òo γghn-dà mèe deè pà de nòó-ma-ní. K'yé m'péé, kà pa c̀mma "Towòn-máapa p'òòc̀ pà t̀na-ní, kà p'òò tonà "Ncámáa" k'òo yòn máádo. O kú dàhàka, kà tòòo t̀na-ní è yòn "Kòòdo", kà p'òò tonà "H̀h̀nó" è mèe té yeèni nà Kùà-γωωτί.

Mìi tee-sá mèekà kà "Càadi" yó yíi-ní kùà-γωωτί, k̀ni-dà ò h̀t̀ta n'òo kúpùèyo "Tàkòma h̀t̀ta kóòó", k'ó yída é fudí-ní é cetá t̀ni kaadi "Yèh̀fèdi. Ye wòni k'yé m'péé, k'òo kúcàapa pàc̀ "towòn-máapa" nà "kòòpa" òò t̀na-ní é t̀ni kà pá kaadi. Pà péé-sá-dà Yèh̀fèdi, kà ti yàdo "Càadi" kódí-ní "naàhedí" mìi waapú. K'ó t̀ni déhá yèèdi mànci sàma, é cemá c̀ntá é kaadi è wañ, è cemà kántí. K'òo γghn òò t̀na-ní, é yída kà pa tòòpa mèmpà de pà kàdi-nà-pa Yèh̀fèdi, pà t̀na-ní kà pá kaadi, k'yè h̀ kpántá-nà γωωτί.

HATEKÚ YƆƆTÍ

Hatekú yòn naàtemma yɔɔbíisá-dà. Yè pú péé còòku nùdi. K'á tɔntà Naàhetá, è nèhi coòdòòdi híńka è yònà a yòn-ma Tayekú béka, mentí-dà, hí n'deè a nònkà-hiòma, fò-béka. Tayekú kòmínì-dà tì tee.

YƆƆTÍ MÈNTÌ YÉNTÀ-TI HATEKÚ

- Hatekú híńkà-békàma: Naàhetá nà Dóòku-dà tì kpédí.
- Ku fò-békàma: Nóróku-dà yè péé.
- Ku pèpè-cúécúèdi: Bòhèdi.
- Ku pèpè-yúńyúńni: Tayekú.

NAHÀTI MÈNTÌ PÉÉ-TI HATEKÚ

Ñte tì sǒǒ-ma:

Sìnyé-kpéepá, Fèèpa, Kùà-kpéepá, nà Naàten-fòòpa.

Kà ne kpèi yáda ye nahàti tonàpu, kà né taá kaàn Tayekú meheká, Fèèta nahàti nà Kùà-yɔɔtí kpéetí.

N.B: Naàten-fòòpa, miya kpèi n'yò: Naàtemma mèm̀pà kàdi-pá-dà fòòma.

HATEKÚ KÀTÍYÉÈPA NÀ NAHÀTI MÈNTÌ YÈ PÉÉ-TI.

Hatekú kàtíyèèpa yòn pànùm-dà:

- * **Nótòfa:** Sìnyé-kpéepá nà Fèèpa nà naàten-fòòpa-dà yè kàdi.
- * **Hèèni:** Sìnyé-kpéepá nà Kùà-kpéepá-dà yè kàdi.
- * **Bóní fòòku:** Fèèpa nà Sìnyé-kpéepá-dà yè kàdi.
- * **Pòdi:** Sìnyé-kpéepá còòdi-dà yè péé.
- * **Mòò-màku:** Fèèpa nà Kùà-kpéepá-dà yè péé.

Hatekú mum kóó dòkòtòòku nà dàkòòdi. Ku nìipa wehni benni menì 1996 yòn nìipa 336-dà.

HATEKÚ KPÈI N'YÒ BA NÀ NAÀTENNI ?

Hagǎ-dà de nèhi ye bèmbèni è sún-hɔ, è yòn bòù. Kà kòni dúní yɔɔtí, kà nìipa té n'cokù-ní ye pesá è pèè hagǎ. Ye memá-dà, kà nìipa té m'pení ye pesá hagǎ pèhàpu è tonà: "Ti kódi hagǎ-teekú-dà" (hagǎ teekú péé-sa). Kà yɔɔtí yó yé paná, é cemá tódá ye teená yèèdi.

WODÀ CEDÍ KAÀDI HATEKÚ ?

Pà yò: Mèh̀ cedí kaàdi-kó Hatekú yèèdi-dà "Bónó". Ò de yeèni Fèèta-dà è yòn "Sàkùpàà-hóòtá-kóóó". Teńka-dà ò mèe de penti-má-ní, é tènì kaàdi nà ye bèmbèni. Ò de kaàdi-sá toó o yèèdi-dà sǎmà-ní, kà p'èè tonà "Bóní fòòku". P'èè yúu mema, mìl tee-sá ò de tènì kaàdi é toó-ní fòòpa-dà kà pà kodi o nɔɔtí.

Ti yág-sa-dà Hgtekú híhka.

ΥΩΩΚΥ ΥΩΩΤΪ

Υωωκυ γὸν ναατεμμα γωωτί-δὰ κὰ τὶ πέε Tayekú kòmínì μεηεκά. Κ'ὰ hgtà Yehoñku è dètà κόνκú, α ἡ κῆγῆ fòpa ἡῶῆί é τει-τί-δὰ κὰ τὶ πέε còòku nùdi.

ΥΩΩΤΪ ΜÈΝΤΪ ΥΈΝΤÀ-ΤΙ ΥΩΩΚΥ.

- Hínkà-béka: Tayekú
- Ti fḡ-békàma: Mòódí, nà Càhetá
- Ti pḡpḡ-cúécúèdi: Maàku
- Ti pḡpḡ-yúnyúhni: Wgagkú.

ΥΩΩΚΥ ΝΑΗḂΤΙ

Ḃτε Υωωκυ nahḂti sḡpu:

- * **Yàmà-kpéepá:** Pà yèni Yèta-dà.
- * **TàcìḂtà-kpéepá:** Pà yèni Towòhku-dà.
- * **Kpàhḡni-kpéepá:** Pà mèe té péé-nà-ní Towòhku-dà.
- * **Pàdèdì-kpéepá:** Pà mèe té yeèni nà Towòhku-dà.
- * **TàkḂdì-kpéepá:** Mempa péé-nà-ní Yehoñku-dà.
- * **Ncàà-kpéepá:** Pà mèe té yeèni Yehoñku-dà.

Κὰ νε κpèi yá dá ye nahḂti tonàpu, κὰ né táá kaàn Yehoñku nahḂti, nà Towòhku κpéetì nà Yèeta κpéetì. Tòòma, pà pú ti cakàà Υωωκυ kàtíyéèpa sḡma. Pà yò dòkòtòòku yè kóó, dàkḂdì sàmòhni bààsí.

ΥΩΩΚΥ ΥÈÈΔΙ ΤΟΝÀΠΥ ΝÀ ΝΑÀΤΕḂΝΙ.

Pà yò mèhḂn cedí kaàdi-kó Υωωκυ, ο yeèdi-dà “Sómó” k'ò yèni Towòhku. Mìi tee-sá κὰ p'òò tonà “Sómó”, pà yò ò de “són-sómùta nìipa poòpa-dà”, κὰ p'òò yò-nà “Sómó”. Ye dapàhḂn-dà de cedí tèni kaàdi Υωωκυ, k'yèe pesá sḡh sàma.

Ye wòni k'ò ní m'pení k'yè kḡn, k'òo bíihí yó n'yòòhu-ho. K'òo kúcààpa óò caka è yò; ye pesà pú sudi ó yídá. K'ó yeda è yò ò pú yíti, w'èè sedáà-ma, k'òo bíihí kó yòa κὰ hí yòa.

Ye memá-dà k'òo bíihí wehni kpíi. O bíihí wehni kpíi-má tá, ye wòni k'òo kúcààpa cetá ye bèmhèni ò de kaàdi-dí è yò: “Υωωκυ”, mìi κpèi n'yò-sa: “Bèmhèni mèni yòhu-dí bíihí.

Ti yág-sa-dà Υωωκυ híhka.

REPUBLIQUE DU BENIN

COMMISSION NATIONALE DE LINGUISTIQUE NATENI (C.N.L.N)

Ce livret d'histoire des villages natimba a été réalisé par:

WINRIKOU Esaie

Dessins:

Assistance technique:

Projet de recherches linguistiques en langue naténi de la Société Internationale de Linguistique au Bénin.

Aide Financière:

Exemplaires:

1ère édition,